

19. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA OSMANLI SİYASAL MODERNLEŞMESİ MODERNLEŞMEYE KISA BİR BAKIŞ

Rönesans, Reform ve Aydınlanma gibi tarihsel, toplumsal ve düşünsel olayların ve gelişmelerin bir birikimi olarak ortaya çıkan modernleşme, öncelikli olarak toplumsal, siyasal, düşünsel ve iktisadi alanlarda çok ciddi dönüşümler meydana getirmiştir. Kendisini ortaya çıkaran koşullar incelendiğinde modernleşme, Rönesans ile yeni bir insan, toplum ve dünya tasavvurunun belirlediği; Reform ile Tanrı ve insan ilişkisinin yeni ve öncekine göre çok farklı bir düzlemde kurulduğu; Aydınlanma ile insanın hem kendisini hem de doğayı ve evreni anlamada akli tek yol gösterici olarak kavradığı bir dönemi anlatır. Bu yeni dönemde insan ve insan aklı hemen her şeyin tek referansı hâline gelmiştir. Eski ve geleneksel olan ne varsa sorgulanmaya, toplumsal ve kültürel önemlerini yitirmeye başlamıştır. Modernleşme, bazı temel başlıklardaki değişimler üzerinden daha açık ve belirgin olarak değerlendirilebilir. Fiziksel evrenin, deterministik yasalara bağlı ve insanın yasalarını keşfedebileceği bir evren olarak görülmesi bilimsel devrimin temelini oluşturur. İkinci başlık demokrasi düşüncesinin ortaya çıkması ve yayılmasını anlatan siyasal devrimdir. Üçüncü başlık ise kültürel devrimdir. Buna göre başta insan davranışları olmak üzere her alandaki tüm ölçülerin rasyonelleşmesi gerekmektedir. Son olarak da teknik bilgi ve yapının giderek önem kazanması ile kendisini gösteren Sanayi Devrimi gelmektedir.

BATI-DIŞI TOPLUMLAR VE OSMANLI MODERNLEŞMESİ

Modernleşme ve onunla ilişkili değişimler ve dönüşümler her ne kadar Batı Avrupa'da ortaya çıkmış olsa da dünyanın geri kalanını da kısa bir süre içinde etkisi altına almıştır. Öncelikli olarak Avrupa ile coğrafi, iktisadi ve askerî ilişkiler içinde olan başta Osmanlı ve Rusya olmak üzere, diğer toplumlar da modernleşmeyle birlikte Batı'nın göstermiş olduğu gelişmeleri örnek almaya çalışmışlardır. Başlarda teknik, askerî ve bilimsel güç açısından Avrupa ile dengeli bir ilişki içinde olan bu ülkeler ve toplumlar zamanla dengenin kendi aleyhlerine olacak şekilde değişmesiyle hızlı bir şekilde yenilik arayışları içine girmişlerdir. Değişim Gerekliliğinin Ortaya Çıkışı: Nedenler ve Zihniyet Değişimi Osmanlı siyasal modernleşmesi, başlangıçta çok farklı gerekçelerle ortaya çıkan bir dizi gelişmenin neticesidir. Fakat özellikle 18. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlılar ciddi anlamda bir yenileşmenin gerekliliğini fark edebilmiş değillerdi. Osmanlıların yenileşme çabalarının önemini anlamalarını sağlayan en dramatik olay II. Viyana kuşatması ve yenilgisi sonrasında imzalanan bir dizi anlaşma ile askerî olarak gerilemeleri ve büyük toprak parçalarını kaybetmeleri olmuştur. Yenileşme çabalarına dönük asıl zihniyet değişimi III. Selim ve II. Mahmut Dönemleri olarak kabul edilebilir. Zira bu dönemlerde artık Osmanlılar, kendilerinden ve kurdukları sistemin sağlamlığından şüphe etmeye; ülkeler arası denge hâkim konumlarını sorgulamaya başlamışlardır. Bu sorgulamaya bağlı olarak ve diğer yandan askerî yenilgilerin ve toprak kayıplarının sürmesi, iktisadi sistemin bozulması, sosyo-politik sorunlar yenileşme düşüncesine ivme kazandırmıştır. Karşılaşılan Güçlükler ve Zorluklar Osmanlı modernleşme çabalarında çeşitli güçlükler ve sorunlarla karşılaşmıştır. Bu zorluklardan ilki çok kültürlü ve çok uluslu bir imparatorlukta, kökleşmiş kurum ve yapıları dönüştürmek gibi güç bir çabaya girişilmesidir. İkinci olarak da bu yenilik ve dönüşüm çabalarının imparatorluğun en sancılı olduğu dönemlere rast gelmesidir. Başka bir güçlük de gelenekleri temsil eden ulema ile yenilikler sonucu sosyal ve iktisadi konumu kaybedecek olan kesimlerin göstermiş oldukları muhalefet ve dirençtir. Bundan ötürü, yenilik çabaları zaman zaman kesintiye uğramış; zaman zaman tam olarak hayata geçirilememiş, iyi planlanamamış, aceleye getirilmiş; büyük oranda, devlet ve toplumun kendi sorunlarına ilişkin kendi içinden üretmiş olduğu reçetelere ve çözüm önerilerine dayanmamış ve bu nedenlerden kaynaklı olarak da ümit edilen sonuçlar tam olarak elde edilememiştir.

OSMANLI MODERNLEŞMESİNİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

Osmanlı modernleşmesine daha henüz ilk evrelerinde yön veren temel metinler ve düşünceler, Osmanlı diplomatlarının (sefirler) ve seyyahlarının Avrupa gezilerini ve gözlemlerini anlattıkları eserler olmuştur. Bununla birlikte Osmanlılarda Tanzimat'a kadar sistematik, etraflıca tartışılmış ve yenilik çabalarına yön verecek bir düşünsel temel oluşmamıştır. II. Mahmut Dönemi'nde yurt dışına gönderilen öğrencilerin aldıkları eğitimler çerçevesine Avrupa'daki gelişmelere tanıklık etmeleri, bu öğrencilerden bazılarının daha sonra çeşitli devlet kademelerinde görev almaları, yenilik çabaları ve yenilik düşüncesini farklı bir evreye taşımıştır. Tanzimat yenilikleri, Osmanlı modernleşme çabalarında ve düşüncesinde önemli bir aşamayı temsil eder. Zira bu dönemle birlikte artık çok ciddi ve hızlı bir şekilde devleti ve kısmen de toplumu değişime uyarlamak gerektiği düşüncesi giderek daha

geniş bir çevreye yayılmaya başlamıştır. Dönemin önemli bir yenilik hareketi olan Yeni Osmanlılar ise o dönemki yöneticilerin yenilikler konusunda yeteri kadar gayret ve kararlılık göstermediklerini belirterek özellikle meşverete ilkesine dayanan bir meclisin açılması ile hürriyet ilkesinin gerektirdiği adımların atılması yönünde çabalar sarf etmişlerdir. Dikkati çeken başka bir husus da Auguste Comte'un temsilcisi olduğu pozitivistizmin dönemin düşünce dünyasını etkilemesidir. Son olarak Osmanlı modernleşmesinin düşünsel temelleri arasında 1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren kendisini gösteren roman çevirilerinin de önemli bir yeri olduğunun altını çizmek gerekir.

OSMANLI MODERNLEŞMESİNİN TEMEL SORULARI VE SORUNLARI

Osmanlı modernleşmesi, daha önce de bahsedildiği üzere kendi iç dinamiklerinden kaynaklı bir yenileşme ve değişim çabasının sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Osmanlı sisteminin bir bütün olarak gözden geçirildiği yeni ve farklı bir değişim sürecine girilmesi gerektiği düşüncesinin oluşması için bir yüzyıl daha beklemek gerekecektir. Yenileşme çabalarının benzeştikleri en önemli nokta ise bütün yenileşme ve değişim çabalarının devlet odaklı olarak ele alınmasıdır. Hepsindeki ana fikir ya devleti eski gücüne kavuşturmak ya devleti çöküşten kurtarmak ve korumak ya da devletin varlığını idame ettirmektir. Bu nedenle Osmanlı modernleşmesi ve onun siyasal yansımaları, özünde devlet merkezli bir modernleşmedir. Devlet Eski Kudretine Nasıl Kavuşturulur? Osmanlı modernleşmesi her ne kadar III. Selim Dönemi ile başlatılsa da yenilik çabaları nüve olarak ya da kısmi değişim çabaları şeklinde 17. yüzyılın sonundaki yenilgiler ve büyük toprak kayıpları ile beraber kendisini göstermeye başlar. II. Viyana bozgunundan sonra on yıldan fazla devam eden ve birden fazla devlete karşı sürdürülen savaşlar, nihayetinde 1699 Karlofça ve 1718'deki Pasarofça anlaşmaları son bulmuş ve bunların sonucunda da devletin bu hâli ile mevcut durumu idame ettiremeyeceği anlaşılmıştır. Bu dönemdeki değerlendirmelerde ortaya çıkan ortak kanılar ise şu şekildedir: İlk olarak her şeyden önce devleti eski kudretine tekrar kavuşturmak gerekir. İkinci olarak devletin bu hâle düşmesinin temel nedeni "kanun-i kadim"den yani devletin kuruluş felsefesinden ve yükseliş dönemindeki ilke, uygulama ve anlayıştan uzaklaşılmasıdır. Üçüncüsü de çözüm olarak "kanun-i kadim"e geri dönülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Devletin Çöküşü Nasıl Engellenir? Aşağı yukarı bir yüzyıl boyunca "Devlet eski kudretine nasıl kavuşturulur?" sorusu etrafında şekillenen yenileşme çabaları, yenilgilerin sürekli hâle gelmesi, toprak kayıplarının devam etmesi ve devletin giderek ufalması, iç isyanlar, ekonomik sorunlar vb. nedenlerle yerini daha derinden hisseden başka bir endişe tarafından biçimlendirilmeye başlamıştır. Bu yeni endişe, devletin bir çöküşe doğru gidip gitmediği endişesidir. Başka bir anlatımla "Devleti eski kudretine nasıl kavuştururuz?" sorusu, artık yerini "Devletin çöküşünü nasıl engelleriz?" sorusuna bırakmıştır.

OSMANLI SİYASAL MODERNLEŞMESİNİN SONUÇLARI

Osmanlı siyasal modernleşmesi pek çok alanda birbirini etkileyen ve birbiriyle iç içe geçmiş sonuçlar üretmiştir. Ancak hem geleneksel yapıyı dönüştürücü nitelikleri açısından hem de Cumhuriyet Dönemi'ne kadar izlerinin sürülebilmesi açısından, bu süreçte ortaya çıkan değişimleri ve bunların sonuçlarını şu başlıklar altında bir araya getirebilmek mümkündür: Geleneksel sosyo-politik yapının dönüşümü; modern bürokrasi ve entelektüel sınıfın ortaya çıkışı; siyasal alanının ortaya çıkışı; anayasal monarşiye geçiş. Geleneksel Soyo-Politik Yapının Dönüşümü Osmanlı İmparatorluğu'nun, karmaşık ve incelmış bir kurumlar şebekesine dayanan merkezî bir yapılanması ile buna göre şekillenmiş uzun ömürlü bir sosyo-politik sistemi vardı. Modernleşme çabalarının ivmelenmesiyle birlikte, bu sosyo-politik yapı dönüşmeye ve merkez-çevre ikiliği esnemeye başladı. Modern Bürokrasi ve Entelektüel Sınıfın Ortaya Çıkışı Geleneksel Osmanlı yönetim sisteminde kısmi yasama yetkisiyle birlikte, yürütme yetkisi büyük oranda padişahın elinde toplanmıştır. Padişahın etrafında da her bakımdan doğrudan doğruya padişahın iradesine tabi olan bir bürokrat sınıf vardır. Osmanlı siyasal modernleşmesiyle birlikte, özellikle Batı tarzında açılan modern eğitim kurumlarıyla, modern tarzda bir bürokrasi yavaş yavaş kendisini göstermeye başlamıştır. Modern bürokrasinin ve yönetimde bürokratik hâkimiyetin ortaya çıkışı, zamanla beraberinde başka bir ögenin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yine önemli isimleri bu bürokratik sınıfa mensup olsa da kayda değer bir kısmı da başka mesleklerle uğraşan bir entelektüel sınıf ortaya çıkmıştır. Siyasal Alanın Ortaya Çıkışı Geleneksel Osmanlı yönetim anlayışında, yönetmek ve iktidar uygulamak, padişahın etrafında ve ona bağlı olarak hareket eden küçük bir grubun imtiyazı olarak görülmüştür. Bu küçük yönetici azınlık, yürütmeye ilişkin kararların alınmasında, politikaların oluşturulmasında ve uygulamasında kendi iç dinamikleri ile hareket etmektedir. Dolayısıyla bu süreçlere fikir, karar alma ve uygulama aşamalarına başka unsurların etki etmesi söz konusu değildir. Bu açıdan bakıldığında özellikle 19. yüzyıldaki modernleşme hareketleri dikkate alındığında kayda değer bir farklılığın ve yenileşmenin ortaya çıktığı söylenebilir. Böylece, insanların kendileri ve yaşadıkları dünya ile ilgili kararların alınmasına ve uygulanmasına katılmaları şeklinde özetlenebilecek olan siyaset tarzının ve buna bağlı olarak bir siyasal alanın belirginleştiği bir döneme girilmiştir. Anayasal Monarşiye Geçiş Osmanlı siyasal modernleşmesinin en önemli sonuçlarından bir tanesi de süreç içinde bir anayasal monarşiye geçişi mümkün kılmasıdır. Geleneksel Osmanlı siyasal sistemi, yürütmeye ilişkin bütün karar alma, uygulama, atama vb. yetkilerin padişahın uhdesinde olduğu yapıya sahiptir. Yenileşme çabalarına rağmen padişah uzun süre bu konumunu ve durumu sürdürmüştür.

Bununla birlikte ilk kez 1808 tarihli Sened-i İttifak ile padişah, geleneksel sistem içinde kendi yetki alanına giren konularda başka bir unsurun (Ayanların), yetkisini kabul etmiş oldu. Sonraki adımlar arasında ise 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile 1856 tarihli Islahat Fermanı yer almaktadır. 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen reform hareketleri içinde anayasal monarşi açısından en önemli gelişme ise şüphesiz ki 1876 tarihindeki Kanun-i Esasi'nin ilanıdır. Kanun-i Esasi'nin ilanıyla birlikte girilen yeni dönem I. Meşrutiyet olarak adlandırılır. Bu anayasal belge ile kısmen İngiliz tarzı bir anayasal sisteme geçildiği söylenebilir. 1908'deki II. Meşrutiyet'in ilanıyla de anayasal yönetim anlayışı farklı bir evreye taşınmıştır. II. Meşrutiyetle anayasada özellikle yürütme yetkisine ilişkin önemli değişiklikler yapılmış ve padişahın, bir önceki anayasada yer alan ve doğrudan yürütme alanına ilişkin pek çok yetkisi elinden alınmıştır. Böylece padişah, devletin soyut kişiliğinin temsilcisi, yani devlet başkanı olarak modern parlamenter sistemle tam bir örtüşme sağlayacak şekilde yalnızca sembolik yetkilerle donatılmıştır.

TANZİMAT-I HAYRİYE DÖNEMİ (1839-1876) Sened-i İttifak (7 Ekim 1808) 7 Ekim 1808 tarihli Sened-i İttifak bir giriş, yedi madde (şart) ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Sened-i İttifak şekli kriterlere göre bir anayasa olmasa da maddi kriter açısından onun anayasal niteliğinin altını özenle çizmek gerekmektedir. Sened-i İttifak ile devlet iktidarı resmen sınırlandırılarak ayanlar ile “fukara ve reyaya” çok sınırlı da olsa birtakım haklar tanınmıştır. Türk tarihinde ilk defa devlet iktidarının sınırlandırılabilceği, devlet iktidarının dokunamayacağı sahalarda olduğu bu belgeyle kabul edilmiştir. Tanzimat Fermanı ve Analizi (3 Kasım 1839) Sözlükte “düzenlemek, sıraya koymak, ıslah etmek” anlamındaki tanzim kelimesinin çoğulu olan Tanzimat, literatürde “mülki idareyi ıslah ve yeniden organize etme” anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca bu kavram düzenlemelerin yapıldığı dönemi de isimlendirmektedir. Bu dönemin başlangıcını Tanzimat Fermanının ilanı, bitişini ise I. Meşrutiyetin ilanı şeklinde sınıflandırabilmek mümkündür. Tanzimat Fermanı, Gülhane Köşkü’nde okunduğundan dolayı Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da adlandırılmaktadır. Hariciye Nâzırı Mustafa Reşit Paşa, 3 Kasım 1839 günü Padişah Abdülmecit’in de izlediği üst düzey bir protokole adı geçen fermanı okumuştur. Tanzimat Fermanının ilanı Osmanlılık ideolojisinin bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Tanzimat Fermanı’nın içeriğine bakıldığında ana hatlarıyla aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır. Mali güce göre vergi alınması, devlet harcamalarının kanuniliği ilkesi, askere almada adalet, ceza yargılamasına ilişkin güvenceler (yargılanmadan kimseye ceza verilemez ilkesi, mahkemelerin herkese açık olması), can güvenliği, ırz ve namus dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, müsadere (mala el konulması) yasağı, Müslüman veya gayrimüslim tüm vatandaşlara eşitlik ilkesiyle yaklaşılması, kanunun üstünlüğü ilkesi ve ülkenin harap olmasına yol açan rüşveti önlemek amacıyla etkili bir kanun hazırlanması ve bu fermanın bütün iç ve dış kamuoyuna duyurulması kararlaştırılmıştır. Kameralizm merkezden idare edilen, bütün birimleri birbirinin benzeri olan güçlü bir devlet ideali olarak Fransız İhtilali ile ortaya çıkan bir düşüncedir. Bu düşüncede tebaaya aşırı hürriyet vermek mümkün olmayıp asıl odaklanan nokta kronik sorunlarla boğuşan devleti kurtarabilmektir. Dolayısıyla mutlakiyetçi yapının, meşrutiyetçi bir biçime dönüşmesi Tanzimat Paşalarının uygun görülmemiştir. Tanzimat Dönemine yönelik bir başka eleştiri ise Dualizm (İkilik) kaynaklı sorunların varlığına işaret etmektedir. Örneğin eğitim alanında farklı usulleri ve amaçları olan mektep, medrese, azınlık okulları ve yabancı okullar gibi kurumların varlığı gün geçtikçe daha büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hukuk alanında da kapitülasyonların etkisiyle dualizm kendisini güçlü bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Bir taraftan Şeriat Mahkemeleri, Nizamiye Mahkemeleri, diğer taraftan ise Konsolosluk Mahkemeleri hukuk sistemini de için içinden çıkılması güç bir yola doğru sürüklemiştir. Islahat Fermanı ve Analizi (18 Şubat 1856) Batılı Devletler, 3 Kasım 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı’nı gayrimüslimlerin hakları açısından yeterli bulmamaktaydılar. 1856 Paris Konferansı öncesinde, Osmanlı Devleti’ni Çarlık Rusya’nın müdahalelerine karşı Kırım Harbi’nde korumanın bedeli ve Avrupa devletleri ailesine kabul edebilme şartı olarak Babıali’nin gayrimüslim vatandaşlarına daha kapsamlı haklar vermesini talep etmişlerdir. Anlaşılacağı üzere, dış faktörler bu ıslahat programının ilan edilmesinde direkt etkili olmuştur. Osmanlı Devleti, Paris Konferansı öncesi bu fermanı kendiliğinden ilan ettiğini dünya kamuoyuna açıklamakla hükümler haklarını yalnızca şekil yönünden kurtarmıştır. Bu adımdan sonra büyük güçler misyonerler, tüccarlar, diplomatlar ve inşa ettikleri kurumlar üzerinden Osmanlı Devleti’nin iç işlerine gayrimüslimlerin haklarını korumak gerekçesiyle daha sık karışmaya başlamışlardır. Bu durum da Osmanlı Devleti’nde ayrılıkçı hareketlerin gün geçtikçe daha güç kazanmasına neden olmuştur. Yeni Osmanlılar (Jön Türkler) Tanzimat-ı Hayriye Fönemi’nin en güçlü muhalif hareketi, 1865 yılında kurulmuş olan “Yeni Osmanlılar” cemiyetidir. Yeni Osmanlıları Tanzimat’a ve Tanzimatçılara karşı bir muhalefet odağı hâline getiren temel neden daha önce belirtildiği üzere Kameralizm’e duyulan tepkidir. Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyeleri Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa gibi düşünürlerdir. Bu grup üyeleri, Mustafa Fazıl Paşa ve Mithat Paşa gibi devlet adamlarıyla da zaman zaman irtibat içinde bulunmuşlardır. I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1876-1878) I. Meşrutiyetin İlanı Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet etme biçimine Meşrutiyet denir. Bir başka ifadeyle meşrutiyet yönetimi, anayasal monarşi olarak da ifade edilebilmektedir. Bu yönetime anahtar kelimeler üzerinden bakıldığında meclis, seçim, anayasa ve padişah kavramları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti kısa süreli de olsa mutlakiyetten meşrutiyete bu dönemde geçmiştir. İlk Türk Anayasası Kanunuesasi’nin (1876) hazırlanıp I.

Meşrutiyetin ilan edilmesinde iç ve dış faktörler etkili olmuştur. Az önce bahsedildiği üzere dönemin en güçlü muhalif hareketi olan “Yeni Osmanlılar” Cemiyeti, mutlakiyetten meşrutiyete giden yolun hazırlayıcısı konumundadır. Dolayısıyla meşrutiyetin ilanına neden olan iç dinamik Yeni Osmanlılar’ın ve Mithat Paşa’nın varlığı üzerinden şekillenmiştir. Meşrutiyetin ilanının dış nedenlerine bakıldığında ise Balkanlarda yaşanan gerilimlerin etkisi göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti, Balkanlarda gün geçtikçe güç kazanan milliyetçi ve ayrılıkçı akımları engelleyebilmek adına mutlakiyetten meşrutiyete geçme kararı almıştır. Osmanlı kuvvetlerinin 29 Ekim 1876 günü Morova’daki Sırp kuvvetlerini yenilgiye uğratması Rus hükûmetinin Babıali’ye ultiimatı vermesine neden olmuştur. Bunun üzerine İngiliz hükûmeti devreye girerek İstanbul’da Balkanlar üzerine acil bir konferans toplanması önerisinde bulunmuştur. Bu önerinin kabul edilmesi üzerine 23 Aralık 1876’da Tersane Konferansı’nın ilk oturumu yapılmıştır. Bu oturumda gündem maddeleri görüşülürken I. Meşrutiyet’in ilanını duyuran top sesleri duyulmuştur. Osmanlı Devleti bu hamlesiyle hem Balkanlardaki ayrılıkçı hareketleri hem de bu konu üzerine yaşanan dış müdahaleleri etkisiz kılmayı amaçlamaktaydı. 23 Aralık 1876 tarihinde kabul edilen Kanunuesasi, Türk anayasa tarihinde ilk anayasa olarak yerini almıştır ve siyasi hayatta ilk defa anayasa ile kurulan parlamentolu bir dönem başlamıştır. Kanunuesasi, bir anayasada olması gerektiği şekilde halkın oylarıyla seçilmiş bağımsız bir yasama organı tarafından oluşturulmamıştır. Bütün üyeleri padişahça atanan Meclis-i Mahsus adındaki 28 üyeli bir kurul tarafından çeşitli ülkelerin (Belçika, Prusya, Polonya) anayasalarından yararlanılarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte, Kanunuesasi ile birlikte mutlak monarşiden, meşrutî monarşiye geçiş sağlanmıştır. Kanunuesasi, hazırlanışı yönüyle olmasa da devletin temel organlarının kuruluşunu ve işleyişini ve günün şartlarına göre bireylerin haklarını ve hürriyetlerini düzenlemesi nedeniyle, günümüz anayasalarına benzer niteliktedir. Bu anayasa ile ilk kez, “milletin temsili ilkesi” demokrasinin temel ilkesi olarak devlet hayatına dâhil edilmiştir. 119 maddeden oluşan Kanunuesasi, yürürlükte kaldığı süreler içerisinde 7 kez değişiklik görmüştür. 1876 anayasasının yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra II. Abdülhamit, Kanunuesasi’nin ilan edilmesinde en etkili kişi olan Mithat Paşa’yı istifaya zorlamıştır. Akabinde ise adı geçen kişi, 113. maddeye dayanılarak 5 Şubat 1877’de sürgüne gönderilmiştir. Meclis-i Umûmî, iki dönem (19 Mart 1877-28 Haziran 1877 ve 13 Aralık 1877-14 Şubat 1878) çalışma imkânı bulmuştur. Meclis-i Umûmî, Kanunuesasinin 43. Maddesi kapsamında 14 Şubat 1878’de tatile girmiştir. Burada fesih olmayıp tatil vardır. Ancak II. Abdülhamit tatile giren meclisi, Kasım başında toplantıya çağırması gerekirken bir daha toplantıya çağırmamıştır. Görüldüğü gibi, burada fesih hakkının değil, toplantıya çağırma hakkının kötüye kullanılması söz konusudur. II. Abdülhamit Dönemi (1878-1908) Meclisin kapatılmasından sonraki yıllar içinde II. Abdülhamit’in otoriter yönetimine karşı fikri alanda muhalif mücadele her geçen gün güç kazanmıştır. Özellikle Harbiye, Mülkiye gibi okullardaki öğrenciler; Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi birinci kuşak Jön Türklerin bıraktıkları eserleri yaygın bir şekilde okumaya başlamışlardır. Böylece bu okullarda eğitim gören yeni kuşaklar hem liberal ve anayasal düşüncelerin hem de eserlerini gizlice okuyup tartıştıkları Yeni Osmanlıların vatanseverliklerinin etkisinde kalmışlardır. Fikri düzeydeki muhalefet bir müddet sonra çeşitli gizli yapılanmaların ortaya çıkmasıyla somutlaşmıştır. Şöyle ki 2 Haziran 1889 günü Tıbbiye’de İbrahim Temo’nun öncülüğünde içinde İshak Sükuti, Abdullah Cevdet, Mehmet Reşid gibi isimlerin bulunduğu ve ismi İttihâd-ı Osmânî olan ilk gizli örgüt kurulmuştur. Bu gizli örgüt bir süre sonra Harbiye, Bahriye, Topçu, Baytariye, Mühendishane gibi okullarda da benzer yapılar ortaya çıkarmış olup bir kısım bürokrat da bunlara ilgi göstermişlerdir. 1895 yılı örgüt tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Zira o yıl cemiyetin manevi bir dayanışma birliğinden çıkarak resmen kurulduğu, nizamnamesinin yazıldığı ve isminin bugünkü şekline (Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti) dönüştüğü bir zaman dilimini kapsamaktadır. Jön Türkler kendi içlerinde farklı fraksiyonlara bölündükleri için kongreyi toplamak zor olmuşsa da ilk Jön Türk Kongresi 4-9 Şubat 1902 tarihinde toplanmıştır. Kongrede Osmanlı topraklarında yaşayan hemen hemen bütün milliyetler temsil edilmiştir. Ermeni örgütleri ve Prens Sebahattin grubu, II. Abdülhamit’in saltanatını sonlandırılması için şiddetin ve yabancı müdahalesinin kabul edilebilir olduğunu savunmuşlardır. Ahmet Rıza grubu ise bu fikirlere devletin bağımsızlığına zarar getirebileceği endişesiyle karşı çıkmıştır. Kongre iyice açığa çıkan Jön Türkler arasındaki fikir ayrılıkları sonucu Prens Sebahattin önce Osmanlı Hürriyetperveran Cemiyeti’ni 1906 yılında ise Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyetini kurmuştur. 1907 tarihinde bütün muhalefet hareketini birleştirmek için Paris’te yeni kongre toplanması fikri ortaya atılmıştır. İttihat ve Terakkî Cemiyeti de II. Abdülhamit’i indirmek için şiddet kullanılmasını onaylayacak duruma gelmiştir. İkinci Jön Türk Kongresi’nde (27-29 Aralık 1907) tüm muhalefet rejiminin ortadan kaldırılması ve anayasanın yürürlüğe konulması konusunda anlaşmışlardır. Ülke içinde ve dışında bu şekilde örgütlenen muhalefet 1908 yılının Haziran ayında İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikolay arasında Reval’de gerçekleşen görüşmeden sonra harekete geçmiştir. Reval Görüşmesi’nde iki devlet adamı Makedonya’da yabancı denetimini esas alan ve bölgede Osmanlı Sultanına sembolik bir rol veren bir model üzerinde anlaşmışlardır. Bu durum Makedonya’nın da elden çıkacağı endişesine kapılan muhalefetin harekete geçmesine neden olmuştur. Aralarında Enver Paşa’nın da bulunduğu İttihat ve Terakkî Cemiyeti üyesi subaylar askerleriyle dağa çıkıp anayasanın tekrar

yürürlüğe konulmasını istemişlerdir. II. Abdülhamit, başlangıçta bu isyanı askerî güçle bastırmayı düşünmüştür fakat bundan bir sonuç alınamayacağını gördüğü için 23 Temmuz 1908'de anayasayı yürürlüğe koyup meşrutiyet idaresine ikinci kez geçmeyi kabul etmiştir.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1918)

II. Meşrutiyetin İlanı (23 Temmuz 1908) Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet etme biçimine Meşrutiyet denir. Bir başka ifadeyle meşrutiyet yönetimi, anayasal monarşi olarak da ifade edilebilmektedir. II. Abdülhamit'in, II. Meşrutiyet Dönemi'ni neden ilan etmek zorunda kaldığı sorusuna cevap arandığında; iç ve dış faktörlerin bileşkesi karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de Balkanlar'da çok güçlü olan İttihat ve Terakki, gergin konjonktürden istifade ederek Manastır'da 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyeti ilan etme kararı almıştır. 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) Kaotik tablo, mevcut iktidara karşı tüm muhalif unsurların tek çatı altında (Ahrar Fırkası-İttihad-ı Muhammedi) toplanabilmelerini kolaylaştırmaktaydı. Özellikle 12/13 Nisan gecesi İstanbul'daki avcı taburlarının, subaylara karşı ayaklanması Selanik'teki Hareket Ordusu'nun harekete geçmesine zemin hazırlamıştır. Hareket Ordusu Mahmut Şevket Paşa'nın komutanlığında, Mustafa Kemal'in kurmay başkanlığında bu ayaklanmayı bastırmayı başarmıştır. Mevcut rejimi yıkmayı amaçlayan bu olaydan sorumlu tutulan II. Abdülhamit tahttan indirilirken; yerine V. Mehmet Reşat tahta çıkarılmıştır. Bu olayın diğer bir sonucu da Kanun-i Esasi'de yapılan 1909 yılı değişiklikleri olmuştur. 1909 Yılı Anayasa Değişiklikleri İttihat ve Terakki, 31 Mart Vakası'nı gerekçe göstererek Kanun-ı Esasi'de köklü değişikliklere gitme kararı almıştır. Mevcut değişikliklere bakıldığında eskiye nazaran padişahlık makamının sembolik hâle getirildiği görülmektedir. Bab-ı Ali Baskını (23 Ocak 1913) Balkan Savaşları'ndaki ağır yenilginin sorumluluğunu Kamil Paşa hükümetine yükleyen İttihatçılar, 23 Ocak 1913'te Bab-ı Ali baskını olarak bilinen darbe ile Mahmut Şevket Paşa hükümetini kurmuştur ve iktidarı bu kez tamamen ele geçirmeyi başarmıştır. Fikir Akımları Osmanlı Devleti, eski günlerine geri dönebilmek ve dağılmayı durdurabilmek için siyasal anlayışında birtakım yenilikler getirmek zorunda kalmıştır. Örneğin devletin ilk resmî ideolojisi olan Osmanlıcılık dil, din, ırk ayırım etmeksizin tüm vatandaşları Osmanlılık adı altında tek çatıda toplamayı amaçlamıştır. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I. ve II. Meşrutiyet bu anlayışın eyleme dönüşmüş hâlleridir. Öte yandan devlet politikası bağlamında bakıldığında özellikle II. Abdülhamit Döneminde İslamcılık (Ümmetçilik) ideolojisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ideoloji, I. Dünya Harbi'nde Halifelik makamı üzerinden uygulamaya konulmak istenmişse de cephelerde beklenen sonuçlar alınamamıştır. Türkçülük akımı ise etkisini ilkin Çarlık Rusya Müslümanlarında göstermiştir. Çünkü kötü muamelelere maruz kalan Rusya Müslümanları, kendi millî ve dinî kimliklerini koruyabilmek için "Dilde, fikirde, işte birlik" diyerek harekete geçmişlerdir. Osmanlı Devleti ise Kara Günler adı verilen Balkan Savaşları'nın etkisiyle Türkçülük ideolojisi devlet resmî ideolojisi hâline getirmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti özellikle askerî alanlardaki eksikliğini modernizasyon kapsamında Batılı devletlerle bu alanlarda kurduğu ilişkiyle çözmeye çalışmıştır. Bu durum da batıcılık akımının güç kazanmasına zemin hazırlamıştır.

I. DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA SİYASAL HAYAT (1914-1918)

Balkan Savaşları bittikten sonra hükümet, genel seçimlerin gerçekleşmesini engelleyen tüm şartların ortadan kalktığını belirterek gerekli talimatları vermiştir ve bu kapsamda Şubat-Mart 1914'te seçimler yapılmıştır. İttihat ve Terakki, tek parti olarak katıldığı 1914 seçimlerini büyük ölçüde üstünlük kurarak kazanmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, resmen dağıtılmamış olmasına rağmen herhangi bir varlık gösterememiştir. Bu seçimlerde muhalefet, kısmen de olsa azınlıklar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Gerçekten de İttihat ve Terakki ve azınlıklar arasında mebus sayıları ve nitelikleri konusunda uzlaşma zorluğu yaşandığı için meclis ancak 14 Mayıs 1914 günü açılabilmiştir. II. Meşrutiyet Döneminin en uzun süreli meclisi özelliği karşımıza çıkmaktadır. I. Dünya Harbi yıllarında muhalefet partisi olmaksızın bir savaş meclisi gibi çalışan Meclis-i Mebusan feshedildiği güne kadar (21 Aralık 1918) toplam 310 oturum gerçekleştirmeyi başarmıştır.

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ (1919-1923)

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun'a çıkarak Türk ve dünya tarihinin seyrini değiştirecek bir yola ilk adımını atmış olup millî mücadeleyi fiilen başlatmıştır. Havza Genelgesi (28 Mayıs 1919) Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'da gerçekleştirdiği faaliyetler arasında şüphesiz ki en önemlisi 28 Mayıs 1919 tarihli Havza Genelgesi'dir. Mustafa Kemal Paşa millî mücadelenin ilk genelgesiyle haksız işgallerden duyduğu rahatsızlığı ilgili makamlarla paylaşmıştır ve bu olumsuz tabloyu değiştirmek için atılması gereken adımları şu şekilde özetlemiştir: "1-Protesto mitingleri düzenlenmeli, 2-İtilaf Devletlerine ve İstanbul Hükümeti

yetkililerine telgraflar çekilmeli, 3-Mitingler esnasında Hristiyan halka karşı düşmanca tavır gösterilmemeli.” Amasya Genelgesi/Tamimi (22 Haziran 1919) Amasya’da bir araya gelen Rauf Bey, Ali Fuat ve Mustafa Kemal Paşalar memleketin içinde bulunduğu kötü durumu ve bu kötü durumdan çıkış yollarını görüşmeye başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, aldıkları kararları, XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ile II. Ordu Müfettişi Cemal Paşa’ya telgrafla bildirerek onaylarını almışlardır. Bu genelgede millî mücadelenin yöntemi, gerekçesi ilan edilmiştir. Erzurum Kongresi (23 Temmuz 1919-7 Ağustos 1919) Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasıyla birlikte özellikle Doğu Anadolu’da bir birlik teşkil edilmiştir ve hareket tek merkezden idare edilmeye başlanmıştır. Bu idarenin merkezini Temsil Heyeti teşkil etmiş olup başında Mustafa Kemal Paşa bulunmuştur. Böylece Millî Mücadelenin ilk idare çekirdeği Erzurum Kongresi’nde oluşturulmuştur. Kongre, gerek temsilî gücü gerekse faaliyet alanı bakımından mahalli karakterli olmakla beraber beyannamede ve nizamnamenin başında ilan edilen prensipler tamamen genel ve millî mahiyettedir. Mustafa Kemal Paşa’nın sivil olarak katıldığı ilk kongre Erzurum Kongresi olup kendileri hem Erzurum Kongresi hem de dokuz kişiden oluşan Temsil Heyeti Başkanlığı makamlarına seçilmiştir. Sivas Kongresi (4-11 Eylül 1919) Bu kongrede, Erzurum Kongresi kararlarıyla nizamnamesi, bölgesel olmaktan çıkarılarak bütün Anadolu ve Rumeli’yi kapsayacak biçimde genelleştirilmiştir. Örneğin; bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri birleştirilerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Erzurum Kongresi Nizamnamesi’nin, “Hey’et-i Temsiliye Şarkî Anadolu’nun hey’et-i umûmiyyesini temsil eder” ibaresi, “Hey’et-i Temsiliye vatanın hey’et-i umumiyesini temsil eder.” şeklinde değiştirilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığındaki Temsil Heyeti’nin üye sayısı dokuzdan on altıya çıkarılmıştır. Amasya Protokolü/Mülakâtı (20-22 Ekim 1919) Damat Ferit Paşa Hükûmeti istifa edince yerine millî mücadele hareketine biraz daha ılıman şekilde yaklaşan Ali Rıza Paşa hükûmeti kurulmuştur. Taraflar arasındaki yazışmaların uzaması üzerine İstanbul Hükûmeti, Bahriye Nazırı Salih Paşa’yı görevlendirerek Temsil Heyeti ile Amasya’da görüşmeyi kabul etmiştir. Bu durum İstanbul Hükûmeti’nin Temsil Heyeti ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni resmen tanıması anlamına gelmiştir. 20 Ekim’de başlayıp üç gün süren görüşmelerde üçü açık ve imzalı, ikisi ise gizli ve imzasız olmak üzere beş protokol kabul edilmiştir. Heyet-i Temsiliye’nin Ankara’ya Gelişi (27 Aralık 1919) Mustafa Kemal Paşa’nın 27 Aralık 1919’da Ankara’ya gelmesiyle birlikte millî mücadelenin merkezi Ankara’ya taşınmıştır. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’da açılacak meclise mutlaka müdahale edileceği kanaatinde olduğundan mebusların Ankara’ya gelmelerini istemiştir. Bu davet üzerine mebuslar Ankara’ya gelmeye başlamışlardır. Görüşmelerde mebuslardan üç temel istekte bulunulmuştur: “1-Mecliste Müdafaa-i Hukuk grubu kurulmalı, 2- Mustafa Kemal Paşa meclis başkanlığına seçilmeli, 3- Misakımillî ilan edilmeli. Aralık 1919’da seçimler gerçekleşmiştir ve 12 Ocak 1920’de de Son Osmanlı Mebusan Meclisi İstanbul’da açılmıştır. 12 Ocak-18 Mart 1920 tarihleri arasındaki dönemde 24 birleşim gerçekleştiren meclisin aldığı en önemli karar Misakımillî Beyannamesi olacaktır. Ancak adı geçen Meclis, Meclis Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa’nın yerine Celâleddin Ârif Bey’i seçmiştir. Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine ise Felah-ı Vatan Grubu kurulmuştur. 1919 Seçimleri ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Açılışı Aralık 1919’da seçimlere başlanmış ve 12 Ocak 1920’de de Son Osmanlı Mebusan Meclisi İstanbul’da açılmıştır. Bu mecliste Erzurum mebusu seçilen Mustafa Kemal tutuklanma olasılığına karşın “hastalığını” gerekçe göstererek İstanbul’u gitmemiştir, mazereti kabul edilerek izinli sayılmıştır. 12 Ocak-18 Mart 1920 tarihleri arasındaki dönemde 24 birleşim gerçekleştiren meclisin aldığı en önemli karar Misakımillî Beyannamesi olacaktır. Ancak adı geçen Meclis, Meclis Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa’nın yerine Celâleddin Ârif Bey’i seçmiştir. Müdafaa-i Hukuk Grubu yerine ise Felah-ı Vatan Grubu’nu kurmuştur. Misakımillî Peymânı Millî, Ahd-i Millî olarak da ifade edilen Misakımillî, millî mücadelenin barış programını ana hatlarıyla iç ve dış kamuoyuna duyuran önemli bir tarihi vesikadır. Misakımillî kararlarını genel olarak analiz ettiğimizde aşağıdaki özellikler karşımıza çıkmaktadır: 1-Bu kararlar Türk tarafının barış programı olduğu için İtilaf Devletlerince hoş karşılanmamıştır ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi bu karar gerekçe gösterilerek dağıtılmıştır. 2-Batı Trakya’da, Elviye-i Selase’de ve Arapların çoğunlukta olduğu yerlerde Wilson prensiplerine uygun bir şekilde halk oylamasına gidilmesi istenmiştir. 3-Kapitülasyonların kabul edilemeyeceği vurgulanmıştır. 4-Komşu ülkelerdeki Müslüman halkın aynı haklardan yararlanması şartıyla azınlıklara muamele edileceği belirtilmiştir. 5-İstanbul ve Marmara Denizi her türlü tehlikeden uzak tutulduğu takdirde; Boğazların dünya ticareti ve ulaşımına açılabilmesinin mümkün olacağı ifade edilmiştir. Birinci Meclis ve Özellikleri TBMM’nin birinci devresi 23 Nisan 1920’de başlayıp eylemli olarak 21 Mayıs 1923 tarihine kadar sürmüştür ama hukuksal olarak İkinci Meclis’in işe başlama tarihi olan 11 Ağustos 1923’e değin görevi bitmemiştir. Bu devreye “İlk Meclis” denir. Buradaki “devre” sözcüğü “seçim dönemi” demektir. Ulusal Kurtuluş Savaşı’nı Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde bu Meclis sürdürmüş ve kazanmıştır; önemi bu yönden çok büyüktür. Seçimlerin yenilenmesiyle oluşan İkinci Meclis, 11 Ağustos 1923’te göreve başlayıp eylemli olarak 26 Haziran 1927 tarihine kadar sürmüştür. Birinci Meclis, “Millî Mücadele Meclisi” olarak isimlendirilmektedir. 26 Nisan 1920’de Meclis Başkanlık Divanı teşekkül ettirilerek Meclis Başkanlığı’na Mustafa Kemal Paşa getirilmiştir, Meclis Ba

şkan Yardımcısı ise Celalettin Arif Bey olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iki seçim neticesinde kurulmuş olması, dünya Anayasa tarihinde ender rastlanan bir olaydır ve bu olay Türk inkılâbının organı olan Meclis'e güçlü bir hukukilik ve meşruluk hakkı vermiştir. Birinci Meclis, yeni bir devleti oluşturacak adımları attığı için kurucu meclis özelliği taşımaktadır. Örneğin İstiklal Marşı'nın kabulü (12 Mart 1921), 1921 anayasasının kabulü bu özelliği somut hâle getirmektedir. Bu mecliste azınlıklara yer verilmemiştir. Birinci Meclisin 1 sayılı yasası Ağnam Resmî Kanunu'dur. Birinci Meclis'in 2 sayılı Yasası öncelikle ülke içinde otoriteyi eline almak ve güvenliği sağlamak amacıyla çıkarılan 29 Nisan 1920 tarihli Hıyaneti Vataniye Kanunu'dur. Birinci Meclis'te siyasi partiler yoktur, gruplar vardır. "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (Birinci Grup), İkinci Grup, Muhafaza-ı Mukaddesat Cemiyeti, İttihatçı Grup, Islahat (Reform Grubu), İstiklal Grubu, Tesanüd Grubu ve Halk Zümresi." 1921 Anayasası (20 Ocak 1921) 1921 Anayasası'nın genel özelliklerine bakıldığında; (yumuşak) anayasa, çerçeve anayasa, Kuvvetler Birliği İlkesiyle Meclis Hükûmeti sistemi benimseyen maddelere sahip olduğu göze çarpmaktadır. Saltanatın Kaldırılması (1 Kasım 1922) 1-2 Kasım 1922 tarihli "TBMM'nin Hukuk-u Hâkimiyet ve Hükûmraninin Mümessil-i Hakikisi Olduğuna Dair Heyet-i Umumiye Kararı" ile birlikte Saltanat kaldırılmıştır. Saltanatın kaldırılmasını genel olarak analiz edildiğinde aşağıdaki özellikler karşımıza çıkmaktadır: "1-Millî egemenlik ilkesi kapsamında atılan adımlardan biridir. 2-Devlet Başkanlığı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorun, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Parlamenter Sisteme (Kabine Sistemi) geçilerek tam anlamıyla çözülebilmektedir. 3-Saltanatın kaldırılması ve vatanın düşman işgalinden kurtarılması, I. Meclis'e siyasi alanda inkılapçı bir meclis özelliği kazandırmıştır. 4-Son Osmanlı Padişahı VI. Mehmet Vahdettin, 17 Kasım 1922'de Malaya adlı İngiliz zırhlısıyla İngiltere Hükûmeti'ne sığınarak ülkeyi terk etmiştir.

1923 GENEL SEÇİMLERİNDEN 1930'a KADAR YAŞANAN GELİŞMELER

1923-1946 yılları arası Türk siyasi hayatı oldukça yoğun geçen bir dönem olmuştur. Bir yandan yeni bir devlet kurulup yeni bir rejime geçilmiş ve bu durumun gerektirdiği kurumlar inşa edilmiş, diğer yandan siyasetin doğasında var olan iktidar mücadelesi bütün hızıyla devam etmiştir. 1923 Genel Seçimleri Saltanatın kaldırılmasından sonra Türk siyasi hayatında gelişen ilk önemli durum 1923 yılı Nisan ayında alınan genel seçim kararı olmuştur. Genel seçimler, Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın başında olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin zaferiyle sonuçlanmış ve yeni meclis 1923 yılı Ağustos ayında yasama faaliyetlerine başlamıştır. Halk Fırkasının Kurulması Genel seçimlerden sonra Mustafa Kemal Paşa bir süredir düşündüğü yeni bir parti kurma fikrini gerçeğe dönüştürmüş ve 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası kurulmuş, A-RMHC de bu fırkaya katılmıştır. Cumhuriyetin İlanı Halk Fırkasının kurulmasından sonra yeni bir rejimle yola devam edileceğine dair en önemli ipuçlarından biri gelmiş ve Ankara 13 Ekim 1923 tarihinde başkent ilan edilmiştir. Bunu takiben Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük eserim dediği cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet rejimine geçilmesini uzun zamandır düşünen Mustafa Kemal 1923 yılı Ekim ayında meclis ikinci başkanlığı ve Dâhiliye Vekilliği için yapılan seçimlerle başlayan siyasi bunalımı iyi yöneterek cumhuriyetin ilanını sağlamıştır. Halifeliğin Kaldırılması 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Türk siyasi hayatı açısından yaşanan en önemli gelişme 3 Mart 1924 tarihinde alınan bir kararla Halifeliğin kaldırılması olmuştur. Tıpkı saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilanında olduğu gibi bu da Mustafa Kemal Paşa'nın uzun bir süredir gerçekleştirmeyi düşündüğü fakat şartların olgunlaşmasını beklediği bir değişiklikti. 1924 Anayasasının Kabulü 1924 yılında gerçekleşen bir diğer durum da 20 Nisan tarihinde yeni bir anayasanın ilanı olmuştur. 1921 anayasası olağanüstü dönemde ve şartlarda ilan edildiği, birçok konuda eksik kaldığı ve artık cumhuriyet rejimine geçildiği için yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kurulması Ülkede 1924 yılında gerçekleşen bir diğer durum 17 Kasım tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası isimli yeni siyasi partinin kurulmasıdır. Programı Halk Fırkasından farklı olan bu parti, Halk Fırkasına karşı ve daha farklı bir programla siyaset sahnesine çıkmıştır. İzmir Suikastı 1925 yılında başlayan Şeyh Said İsyanı'ndan sonra Terakkiperver Fırka kapatılmış, bir yıl sonra siyasetteki en önemli gelişme ise Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk' e karşı İzmir'de yapılması planlanan suikastın açığa çıkması olmuştur. Suikastı planlayanlar yargılanıp cezalandırılmış, bu durum iktidara muhalefeti de tasfiye fırsatı vermiştir.

SERBEST CUMHURİYET FIRKASININ KURULUŞUNDAN ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNE KADAR YAŞANAN GELİŞMELER

Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kurulması 1930 yılında Türkiye çok partili hayata geçme konusunda önemli bir adım atmış ve Serbest Cumhuriyet Fırkası bir muhalif parti olarak siyasetteki yerini almıştır. Çok partili hayata geçişte ülke içinden ve dünyadan kaynaklanan şartlar etkili olmuştur. Fakat Cumhuriyet Halk Fırkasının karşısında gerçek bir muhalefet partisi görmeye hazır olmayışı ve cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yenileşme hareketlerine karşı kişilerin Serbest Cumhuriyet Fırkasını inkılapları ortadan kaldırmanın bir aracı olarak görmek istemeleri genel başkan Ali Fethi Bey'in partisini feshetmesine neden olmuştur. Parti Devlet Bütünleşmesi Cumhuriyetin ilanından sonraki yıllarda Cumhuriyet Halk Partisinin otoriter yönetim anlayışı her geçen gün derinleşmiş, 1930' lu yıllardan itibaren parti devlet bütünleşmesi için önemli adımlar atılmıştır. Nihayet 1935 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisinin Dördüncü Olağan Kurultayı'nda ve hemen sonrasında alınan kararlarla parti devlet bütünleşmesi tamamıyla gerçekleşmiş, parti ve devlet örgütünün birbirini tamamlayan bir birlik olduğu ilan edilmiştir. Atatürk Dönemi'nde Gerçekleştirilen Bazı İnkılaplar Atatürk dönemi diye nitelendireceğimiz 1923-1938 yılları arasında siyasi alanda yapılan yeniliklerin yanında devlet ve toplum hayatının birçok alanında da köklü yenileşme hareketleri görülmüştür. Bu dönemde yapılan inkılaplarda ön planda hep Atatürk olmuş ve bu inkılapların hem düşünce hem de uygulama safhasında çok önemli görevler üstlenmiştir. Bu dönemde gerçekleşen inkılap hareketleri sonucunda ülke, birçok alanda çağdaş dünyanın standartlarını yakalamış, bu da Türkiye'yi uluslararası camiada daha değerli bir yere taşımıştır. İsmet İnönü'nün Başvekillik Görevinden Ayrılması ve Celal Bayar'ın Başvekil Olması 1937 yılına gelindiğinde Atatürk'ün isteği ile on beş yıldan beri başvekillik görevinde bulunan İsmet İnönü bu görevden ayrılmış ve İktisat Vekili Celal Bayar yeni başvekil olmuştur. Atatürk'ün başvekil olarak Celal Bayar'ı düşünmesinde en önemli faktörlerden biri onun

ekonomi politikalarına olan güveni olmuştur. Bayar, ekonomik sıkıntıların yaşandığı, Avrupa'nın koşar adım İkinci Dünya Savaşı'na gittiği ve Atatürk'ün hastalığının ilerlediği bir dönemde başvekillik sorumluluğunu üstlenmiş ve bu sıkıntılarla baş edebilecek bir yönetim sergilemiştir. Atatürk'ün Ölümü ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi Atatürk'ün teşhis ve tedavisi çok zor olan hastalığı 1937 yılından itibaren iyice artmış ve bunun bir sonucu olarak 10 Kasım 1938'de hayatını kaybetmiştir. Atatürk'ün hayatının son aylarında başlayan cumhurbaşkanının kim olacağına dair tartışmalar ise İsmet İnönü'nün bu göreve seçilmesiyle cevabını bulmuştur. 11 Kasım günü cumhurbaşkanı seçilen İnönü, Bayar'ı bir süre kısa bir süre görevde tuttukten sonra başvekillik görevine Refik Saydam'ı getirmiştir. İnönü ayrıca Atatürk Dönemi'nde siyasetten uzaklaşmak zorunda kalanları siyasete davet ederek devletin önemli kademelerinde görev almalarını sağlamıştır.

İSMET İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANLIĞI DÖNEMİ

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı ve Bu Döneminde Kurulan Hükümetler Atatürk cumhurbaşkanlığı döneminde üç isim; İsmet İnönü, Ali Fethi Okyar ve Celal Bayar başvekil olarak görev yapmış, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde ise Refik Saydam, Şükrü Saraçoğlu, Recep Peker, Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay bu görevde bulunmuşlardır. Hem Atatürk hem de İnönü cumhurbaşkanı olarak siyasetin birebir içinde olmuşlar, görevleri haricinde özellikle hükümet politikalarının düşünce ve uygulama safhasında da belirleyici olmuşlardır. Cumhuriyet Halk Partisi Beşinci Olağan Büyük Kurultayı Cumhuriyet Halk Partisinin tek partili dönemde yaptığı olağan ve olağanüstü kurultayların hemen hemen hepsi özellikle devlet ve parti idaresinde önemli kararların alındığı kurultaylar olmuştur. Bu kurultaylardan biri de 1939 yılında yapılan partinin beşinci olağan kurultayıdır. Burada alınan kararlarla parti devlet bütünleşmesi uygulamasının kaldırılmasına karar verilmiş, ülke müfettişlik bölgelerine ayrılarak partililerin bu bölgelere müfettiş sıfatıyla gönderilip parti işlerinin ve o bölgelerde yürütülecek politikaların işleyişinden sorumlu olması uygulaması getirilmiştir. Kurultayda alınan bir diğer karar da Cumhuriyet Halk Partisinin Meclis Grubu içinden "Müstakil Grup" olarak adlandırılan bir grup tespit edilerek bu gruptaki milletvekillerine Cumhuriyet Halk Partisinin politikalarını denetleme görevi verilmiştir. Köy Enstitülerinin Kurulması Eğitim ve kültür alanında Atatürk Dönemi'nde olduğu gibi İnönü Dönemi'nde de yeni yaklaşımlar ve politikalar ortaya konulmuştur. İnönü Dönemi'nde bu alanda atılan en önemli adım Köy Enstitülerinin kurulması olmuştur. Bu enstitüler köy öğretmeni ve köy meslekleri uzmanı yetiştirmek için öğrenci almıştır. Enstitülerin kurulmasının bir diğer sebebi de buralarda yetişecek eğitimciler vasıtasıyla kırsalda CHP'nin politikalarını destekleyecek kadrolar yetiştirmektir.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE VE SAVAŞ DÖNEMİ'NDE ÇIKARILAN BAZI KANUNLAR

İkinci Dünya Savaşında Türkiye Atatürk'ün ölümü ve İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesinden yaklaşık on ay sonra İkinci Dünya Savaşı başlamış, bu büyük savaş Türkiye'nin iç ve dış politika dinamiklerine birebir etki etmiştir. Türkiye, savaşın başlamasından çok kısa bir süre sonra İngiltere ve Fransa ile vardığı uzlaşmayı bu devletlerle ortak bir anlaşma imzalayarak pekiştirmiş ve tarafını bir ölçüde belli etmiştir. Fakat Türkiye bu anlaşmadaki bazı maddelerin kendisine tanıdığı hareket alanını iyi kullanarak savaşın son yılına kadar savaş dışı kalmayı başarabilmiştir. Türkiye, savaşın son aylarında Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek Birleşmiş Milletler İttifakına girmiş böylece Birleşmiş Milletlerin kuruluşuna davet edilmiş ve bu örgüte üye olmuştur. Türkiye coğrafi olarak stratejik bir konumda olmasına rağmen uyguladığı başarılı diplomasi sayesinde uzun süre savaş dışı kalmayı başarabilmiştir. Varlık Vergisi Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen savaşın etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiş, bu da ülkenin savaş yıllarında ve gelecekte zor durumda kalmaması için bazı tedbirler almasını gerektirmiştir. Savaş şartları içinde bu tedbirlerin bir kısmı üzerinde çok düşünülmeden pratik uygulamalar olarak hayata geçirilmiş, bu da bu önlemlere muhatap olan halkı çoğu zaman zorlayan sert uygulamalar olabilmıştır. Varlık vergisi bu tür bir uygulama olmuştur. Savaş zenginlerinden vergi almak, Millî bir burjuva sınıfının oluşmasına zemin hazırlamak ve bu vergiyi Yahudilere de yükleyerek Almanya'ya olumlu bir mesaj vermek için çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu adil bir şekilde tatbik edilmediği gibi vergiyi ödeyemeyenlere getirilen yükümlülükler açısından da oldukça ağır bir kanun olmuştur. Millî Korunma Kanunu Millî Korunma Kanunu da benzer şekilde, İkinci Dünya Savaşı koşullarında, savaşın olumsuz etkilerini önlemek ve ekonomiyi savaş şartlarının olumsuz etkilerinden korumak için çıkarılmıştır. Fakat oldukça ağır şartlar içeren bu kanun savaş yılları boyunca halkı oldukça zorlamış, yaşam standartlarını belli ölçüde düşürmüştür. Toprak Mahsulleri Vergisi Toprak Mahsulleri Vergisi, Varlık Vergisi gibi savaşın olağanüstü şartlarında devletin gelirlerini artırmak için konulmuş bir diğer vergidir. Vergi, büyük kazanç sahibi olan tarımsal üreticilere konulmasına rağmen uygulama aşamasında büyük kazanç sahibi çiftçiler ile daha az kazananlar arasında tam bir ayırım yapılmamış bu da küçük ölçekte üretim yapan tarımsal üreticileri olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu vergi konusunda yaşanan bir diğer olumsuz durum da köylünün ürünü tarladayken görevli memurların elde edilecek ürünü tahmin edip buna göre vergi miktarını belirlemeleriydi. Bu uygulama birçok çiftçinin tarım arazilerini ucuza elden çıkarıp toprak ağalarına satmalarına neden olmuş yine vergiyi nakdi ve aynı ödeme seçenekleri çiftçiyi oldukça yıpratmıştır.

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE BU DÖNEMDE GELİŞEN BAZI ÖNEMLİ OLAYLAR

Demokrat Partinin Kuruluşu Türkiye 1945 yılından itibaren çok partili hayata geçmeyi tartışmış, 1945 yılının sonunda Millî Kalkınma Partisi, 1946 yılı başında ise Demokrat Parti kurulmuştur. Türkiye'nin yeni müttefiki ABD'nin bu konudaki talepleri, İsmet İnönü'nün çok partili hayata geçme zamanının geldiğine inanması ve halkın CHP iktidarından yorulmuş olması demokrasiye geçişi hızlandırmıştır. CHP'den ilan ettikleri Dörtlü Tahrir sonrası ihraç edilen milletvekillerinin kurduğu DP, şaibeli bir seçim olan 1946 genel seçimlerinde iktidar olamasa da meclise girmeyi başarmıştır. Demokrat Parti Birinci Olağan Büyük Kongresi ve Hürriyet Misakı Demokrat Partinin dört gün süren kongresi boyunca neredeyse söz isteyen bütün delegelere konuşma hakkı verilmiş, kongre sonunda Hürriyet Misakı ilan edilmiştir. Hürriyet Misakı anayasaya aykırı antidemokratik yasaların kaldırılması, seçim yasasının düzenlenmesi, iktidar partisinin devlet imkânlarından faydalanmasının önüne geçilmesi ve cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığı görevlerinin birbirinden ayrılması gerektiği konularını içermekteydi. 12 Temmuz Beyannamesi Bu dönemde gerginleşen iktidardaki CHP ile muhalefetteki DP arasındaki ilişkiler Cumhurbaşkanı İnönü'nün ilan açıkladığı 12 Temmuz Beyannamesi'yle kısmen düzelmesine rağmen bu beyannameyi kabul etmeyen bir kısım DP milletvekili partiden ayrılarak Millet Partisini kurmuşlardır. 12 Temmuz Beyannamesi'nde Cumhurbaşkanı İnönü, muhalefetin de hakları ve haklı tarafları olduğunu kabul etmiş, bu durum çok partili hayata geçişi tescil etmiştir. Beyanname CHP içinde de rahatsızlık meydana getirmiş, Başbakan Recep Peker bir süre sonra görevinden istifa etmiştir. Demokrat Parti İkinci Olağan Büyük Kongresi DP İkinci Büyük Kongresi'ni 1950 Genel Seçimlerinden on bir ay önce bazı parti içi sorunların gölgesinde gerçekleştirmiştir. Kongrede bir kısım milletvekilleri Hürriyet Misakı'nda alınan kararların hayata geçirilmemesinden şikâyet etmişler, 12 Temmuz Beyannamesi'nin kabulünü ve buna itiraz edenlerin partiden ihracını eleştirmişlerdir. Fakat delegelerin çoğu parti yönetiminin arkasında durmuş, kongrede Millî Teminat Andı ilan edilmiş, burada Hürriyet Misakı'nda kararlaştırılan ilkelere tekrar dikkat çekilmiştir.

DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDAR YILLARI

Demokrat Parti Dönemi'nde Gerçekleşen Genel Seçimler 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan cumhuriyet tarihinin ilk çok partili ve erken genel seçimlerinde açık oy, gizli tasnif yöntemi kullanılmış, CHP üç yüz doksan yedi, DP altmış bir milletvekili çıkarırken yedi kişi de bağımsız olarak meclise girmiştir. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan milletvekili seçimleri sonucu CHP iktidardan ayrılmak zorunda kalmış, Demokrat Parti %55,2 oy oranı ve çıkardığı dört yüz on altı milletvekili ile tek başına iktidar olmuştur. CHP % 39,6 oy oranı ile altmış dokuz milletvekili çıkarabilmiş, Demokrat Partiden ayrılanlar tarafından kurulan Millet Partisi ise %4,6 oy oran ile meclise girememiştir. Bu seçimlerde bir milletvekili ise bağımsız olarak meclise girmiştir. Demokrat Partinin tek başına iktidar olduğu dört yılın sonunda 1954 tarihinde yeniden seçimlere gidilmiş, Demokrat Parti, %58,4 oy oranı ile beş yüz üç milletvekili çıkararak yeniden tek başına iktidar olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi %35,1 oy oranı ile otuz bir milletvekili, Cumhuriyetçi Millet Partisi ise %5,3 oy oranı ile parlamentoda beş milletvekili ile temsil edilmiştir. Seçimde iki bağımsız milletvekili meclise girerken, çok az oy alabilen Köylü Partisi ve Türkiye İşçi Partisi meclise girememiştir. Demokrat Parti döneminde yapılan ilk ve tek erken seçim 1957 yılında gerçekleşmiştir. Bir hayli yıpranmış olarak seçime giren Demokrat Parti %48,6 oy oran ile parlamentoya dört yüz yirmi dört milletvekili sokmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi %41,4 oy oranı ile yüz yetmiş sekiz milletvekili çıkarırken Cumhuriyetçi Millet Partisi %6,5 oy oranı ile dört, yine Hürriyet Partisi % 3,5 oy oranı ile dört milletvekili çıkarmıştır. Demokrat Partiden Ayrılanlar Tarafından Kurulan Siyasi Partiler 12 Temmuz Beyannamesi'nin ilanından sonra Demokrat Partide "Aşırılar" ve "İlmîliler" diye isimlendirilen iki grup ortaya çıkmış, Aşırılar Grubu, DP'yi, CHP ile iş birliği yapmakla hatta "muvazaa partisi" olmakla suçlamışlardır. Demokrat Parti yönetimi bu itirazları yapan milletvekillerini partiden ihraç etmiş ayrılan milletvekilleri 1948 yılında Millet Partisini kurmuşlardır. Demokrat Partiden ayrılanların kurdukları bir diğer parti Köylü Partisidir. Başbakan Menderes, Dışişleri Bakanı Köprülü ve TBMM Başkanı Koraltan'ın Seyhan (Adana) il kongresinde başka bir gruba destek vermeleri üzerine Seyhan Milletvekilleri Remzi Oğuz Arık, Cezmi Türk ve Yusuf Ziya Arık partiden istifa ederek 19 Mayıs 1952 tarihinde Köylü Partisini kurmuşlardır. Demokrat Partinin IV. Büyük Kongre hazırlıklarının devam ettiği günlerde on bir milletvekili "ispat hakkı" meselesini yeniden gündeme getirmişler, kongre öncesi DP Haysiyet Divanı tarafından partiden ihraç

edilmişlerdir. Bu milletvekilleri kendilerine sonradan katılanlarla 20 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisini kurmuşlardır. Demokrat Parti Dönemi'nde İktidar Muhalefet İlişkileri On yıl devam eden Demokrat Parti Dönemi'nde iktidar muhalefet ilişkileri oldukça sorunlu devam etmiştir. Demokrat Parti, 14 Aralık 1953 tarihinde CHP'nin bütün mal varlığını "haksız iktisap (haksız kazanç) şeklinde nitelendirerek hazineye devretmiştir. 1957'den sonra CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, "Millî Muhalefet Cephesi" kurmak için harekete geçmiş ve geniş bir muhalefet cephesi oluşturmak istemiştir. Yine Millet Partisinin kapatılmasından sonra kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi ile Türkiye Köylü Partisi 16 Ekim 1958 tarihinde birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisini kurmuşlar, muhalefetin bir araya gelme stratejisinin bir diğer ayağı Demokrat Partiden ayrılanların kurdukları Hürriyet Partisinin 24 Kasım 1958'de CHP'ye katılması olmuştur. Muhalefetin birleşerek güçlenme stratejisi karşısında Demokrat Parti, "Vatan Cephesi"ni kurmuş bu teşkilata üye olan vatandaşların isimleri her gün belli saatlerde radyodan okunmuştur. Uşak, Topkapı ve Gedikli, Konya ve Kayseri olayları iktidar muhalefet ilişkileri konusunda gerginliği artıran durumlar olmuş, yine Demokrat Parti, CHP'yi silahlı ve tertipli ayaklanmalar planlamakla ve bazı basın yayın organlarını da buna destek vermekle suçlanmış ve bu işi aydınlatmak için bir "Tahkikat (Soruşturma) Komisyonu" kurulacağını açıklamıştır. Bu durum hem Cumhuriyet Halk Partisi hem de büyük kentlerde üniversite öğrencilerinin büyük tepkisini çekerek protestolara neden olmuştur. 27 Mayıs 1960 askerî darbesinden hemen önceki iktidar muhalefet arasındaki ilişkileri kopma noktasına getiren son olay 555K parolasıyla (Beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay'da) yapılan hükûmeti protesto mitingidir. 6-7 Eylül Olayları Londra'da Kıbrıs konusunda Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında yapılan konferans devam ederken 6 Eylül'de İstanbul Beyoğlu'nda toplanan kalabalıklar Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı gerekçesiyle protestolara başlamışlar bu protestolar bir süre sonra Rumlara ve mallarına yönelmiş, olaylar 7 Eylül'de de sürmüştür. 6-7 Eylül Olayları Demokrat Partinin otoritesini sarsan bir olay olmuş birçok kesim hükûmeti olaylara zamanında müdahale edememekle suçlanmış, olaylar uluslararası camiada Türkiye'yi sıkıntıya sokmuştur. Demokrat Parti Dönemi'nde Dış Politika 1950-1960 yıllarını kapsayan Demokrat Parti İktidarı Dönemi'nde dış politikada oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye NATO'ya üye olmuş, Irak'la birlikte 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdat Pakti'ni kurmuş, Pakt'a daha sonra İngiltere, İran ve Pakistan da üye olmuşlardır. Irak'ın bu Pakt'tan çekilmesinden sonra ise diğer ülkeler yola CENTO çatısı altında devam etmişlerdir. Bu dönemde Türkiye, ABD'nin Ortadoğu'ya girme politikasının unsurlarından biri olan Eisenhower Doktrini'ni kabul etmiş, SSCB-Suriye yaklaşması karşısında ABD ile hareket ederek bu yakınlaşmaya kendi güvenliği için karşı çıkmıştır. 1950-1960 yılları arasında Türkiye'yi dış politikada en fazla zorlayan konulardan biri Kıbrıs Sorunu olmuş, Yunanistan'ın İngiltere'nin adadan çekilmesi için yaptığı baskı Kıbrıs'ı uluslararası bir sorun hâline getirmiş, taraflar 1955 yılında toplanan Londra Konferansı'nda konunun çözümü ile ilgili herhangi bir karar alamamışlardır. Uzun süre devam eden görüşme ve müzakerelerden sonra 1959 yılında imzalanan Zürih ve Londra Anlaşmalarıyla Ada'daki Türklerin haklarının anayasal olarak güvence altına alındığı Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. 1958 Yılında Yapılan Devalüasyon Demokrat Parti iktidardaki ilk dört yılında oldukça başarılı olmuş, fakat 1954 yılından sonra ekonomi kötüye gitmeye başlamış uluslararası finans kuruluşları ve devletler yürürlüğe konulacak bir istikrar programı ve Türk parasının değerinin düşürülmesi şartıyla kredi verebileceklerini ilan etmişler, bunun üzerine hükûmet 8 Ağustos'ta devalüasyon kararı almıştır.

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA ASKER SİVİL İLİŞKİLERİ VE 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ

Demokrat Parti ve Ordu Demokrat Partinin on yıllık iktidar dönemi içinde sivil asker ilişkileri büyük oranda sorunlu devam etmiştir. Demokrat Parti iktidara gelir gelmez ordunun yüksek komuta kademesinde değişikliğe gitmiş, orduda reform meselesini gündeme getirmiş, bu da hükûmetin emrinde olması gereken orduda cunta yapılanmalarının başlamasına neden olmuştur. Dokuz Subay Olayı yaklaşan askerî darbenin habercisi olmasına rağmen Demokrat Parti bu olayın üzerine gerektiği gibi gidememiş bu da cunta yapılanmalarını cesaretlendirmiştir. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi Ordudaki illegal yapılanmalar konusunda sağlıklı istihbarat sağlayamayan, aldığı kısıtlı istihbari bilgiler karşısında da gerekli adımları atamayan Demokrat Parti Hükûmeti ordunun hepsini kapsamayan bir kısım cuntaların darbesine maruz kalmış, başta demokratik düzen olmak üzere devlet yapısı alt üst olmuştur.

1960-1980 ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL HAYAT

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ve Türk siyasi yaşamının en önemli hadiselerinden biri 27 Mayıs 1960 Darbesi'dir. 27 Mayıs Darbesi sonrası Türk siyasi yaşamı, önemli değişimlere sahne olmuştur. Bu bağlamda zikredilmesi gereken gelişmeler arasında; yeni bir anayasanın yapılması, 1960 sonrası seçimlerinin doğurduğu siyasi partiler ve parlamento aritmetikleri, 12 Mart Muhtırası, anayasada 1971 Muhtırası sonrası yapılan değişiklikler, ideolojik ayrışmalar ve benzerleri sayılabilir.

1960 DARBESİ

27 Mayıs 1960 sabahı saat 5:25'te Ankara Radyosu'ndan yayınlanan duyuru ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koyduğu ilan edilmiştir. Böylece eksikliklerine rağmen işleyen demokrasi, çoğu yapay oluşturulmuş siyasi gerginlikler gerekçe gösterilerek devre dışı bırakılmıştır. Darbe bildirisinde Türk demokrasisinin buhran içinde olduğu, kardeş kavgasının önüne geçme amacının güdüldüğü, şahıslara veya zümrelere yönelik bir teşebbüs olmadığı, NATO'ya inanç ve bağlılığın sürdürüldüğü ve en kısa sürede serbest seçimlerin yapılacağı ifade edilmiştir. Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında Millî Birlik Komitesi adını alan girişim, 38 subaydan oluşmuştur. Demokrat Parti kapatılmış, mensupları yargılanmıştır. Eylül 1961'de Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu ve Adnan Menderes idam edilmişlerdir. Millî Birlik Komitesi, askerî idarenin süresi konusunda ihtilafa düşmüş, 14 subayı yurt dışı görevlere atamak suretiyle uzun süreli iktidar beklentisi bertaraf edilmiştir. 1961 Anayasası'nın İlanı Anayasa, Millî Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi üyelerinden oluşan Kurucu Meclis tarafından hazırlanmıştır. 9 Temmuz 1961 tarihinde halk oyuna sunulmuş ve % 61,5 oy oranıyla kabul edilmiştir. Böylece Türk halkının önemli bir bölümü yeni anayasaya "hayır" demiştir. Bu tablonun ortaya çıkmasında Demokrat Parti'nin kapatılmış olması ve darbeye dönük hoşnutsuzluk etkili olmuştur. Yeni anayasa, 1924 Anayasası'na nazaran temel hak ve özgürlükler açısından daha ileri ilkeler ihtiva etmiştir. Ancak bu düzenlemeler yeterli düzeyde olmamıştır. Örneğin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin iki kanadından biri olan Cumhuriyet Senatosu'nda atanmış üyelerin bulunması demokratik temsil ilkesine aykırı bir düzenleme olmuştur. 1960'ların Önemli Siyasal Hadiseleri • 15 Ekim 1961 tarihinde, Darbe sonrasında ilk milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. Ancak hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olabilecek Meclis çoğunluğuna ulaşamamıştır. • Yeni partiler kurulmuştur. Örneğin 1961 yılında Demokrat Parti'nin devamı iddiasıyla Adalet Partisi ve aynı yıl Türk solunun temsilcisi olarak ortaya çıkan Türkiye İşçi Partisi kurulmuştur. • Yeni darbe girişimleri olmuştur. Talat Aydemir, iki kez darbeye teşebbüs etmiştir. Aydemir, idam edilmiştir. • 1962 yılında Küba Füze Krizi yaşanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye'ye füze yerleştirmiş, bu gelişmenin ardından Sovyetler Birliği de benzer girişimi Küba toprakları üzerinde gerçekleştirmiştir. İki ülke nükleer savaşın eşiğine gelmiş, sorun anlaşmayla çözümlenmiştir. Ancak Türkiye, dış politika dinamiklerini sorgulamaya ve tek yönlü dış politika stratejisini terk etmeye başlamıştır. • Kıbrıs'ta yaşanan olaylar sonrası Türkiye müdahale etmek istemiştir. ABD Başkanı Johnson'ın son derece sert bir üslupla yazılmış mektubu, Türk dış politikası dinamiklerinin bir kez daha sorgulanmasına neden olmuştur. Mektupta, Türkiye ile Yunanistan'ın savaş eşiğine gelebileceği, böylesi bir ortamda Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye müdahale edebileceği ve NATO'nun destek sözü veremeyeceği ifade edilmiş, olası bir Kıbrıs müdahalesinde Türkiye'nin ABD menşeli silahları kullanamayacağı söylenmiştir. • Üniversite gençliği arasında protestolar başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ne ait 6. Filo'nun Türkiye ziyaretini engellemek için başlayan protestolar 68 Kuşağı adı verilen yeni bir hareketin doğmasına neden olmuştur. Aynı yıllarda İslamcı gençlik de sesini toplu namazlarla duyurmaya başlamıştır. • 1965 yılında Alparslan Türkeş, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Genel Başkanı olmuştur. 1969 yılında Parti'nin adı, Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiştir. • Türkiye İşçi Partisi dışarıda tutulursa 1960'larda veya Millî Nizam Partisi örneğinde olduğu gibi, 1960'ların sonunda kuruluş çalışmaları başlamış ancak 1970 yılında kurulan partiler ve liderleri dikkate alındığında anılan tarihlerin Türk siyaseti açısından ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan ve elbette 1970'lerle birlikte Bülent Ecevit'in Türk siyasetindeki yerleri herkesin malumdur.

12 MART ASKERİ MUHTIRASI

Türk Silahlı Kuvvetleri, 12 Mart 1971 tarihinde hükûmete muhtıra vermiştir. Muhtıra'da hükûmetin ve parlamentonun ülkeyi kardeş kavgasına sürüklediği vurgulanmış, partiler üstü bir anlayışla hükûmet teşkili istenmiş aksi takdirde Silahlı Kuvvetlerin yönetime el koyacağı ifade edilmiştir. Muhtıra

etkisini göstermiş ve Süleyman Demirel başbakanlıktan istifa etmiştir. Akabinde istikrarlı hükümetler kurulamadığı gibi toplumsal kaosun boyutları da artmıştır. 1961 Anayasası'nda Yapılan Değişiklikler Yapılan değişikliklerle yürütme erki güçlendirilmiş ve aşağıda belirtilen yeni düzenlemeler getirilmiştir: • Bakanlar Kurulu'na Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. • Temel hak ve özgürlüklere kısıtlamalar getirilmiştir. • Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kurulmuştur. • Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuştur. • Üniversiteler ve TRT'nin özerkliği kısıtlanmıştır. 1970'lerin Önemli Siyasal Hadiseleri Anılan yıllarda yaşanan önemli hadiseler şunlardır: • Sokak çatışmaları olmuş, siyasal arena da bu durumdan ciddi biçimde etkilenmiştir. • İstikrarlı bir hükümet kurulamamış, 1980 yılına kadar ülke koalisyonlarla yönetilmiştir. • 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı yapılmıştır. 1960 tarihli Garanti Antlaşması çerçevesinde Kıbrıs'a müdahale edilmiş, ateşkes ilan edilmesiyle harekât son bulmuştur. • Ekonomik sorunlar had safhaya ulaşmıştır. Ülke, Süleyman Demirel'in ifadesiyle "70 sente muhtaç" hâle gelmiştir. 24 Ocak 1980 tarihinde 24 Ocak Kararları olarak anılan önlemler devreye sokulmuştur. Turgut Özal tarafından hazırlanan söz konusu kararlar, Türkiye'yi liberal dünya düzenine eklemeye başlamıştır.

DÖNEMDE YAPILAN GENEL SEÇİMLER VE SONUÇLARI

Darbe sonrası ilk genel seçim 1961 yılında yapılmış ve koalisyon hükümeti oluşturulmuştur. 1961 ve 1965 genel seçimleri sonucu Adalet Partisi tek başına iktidar şansı elde etmiştir. 1971 Muhtırası sonrası yapılan 1973 ve 1977 genel seçimlerinde de hiçbir siyasal parti tek başına iktidar olabilecek parlamento çoğunluğu elde edememiştir.

1980-2000 ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL HAYAT 1980 DARBESİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün görev süresi 1980 yılında dolmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi, yeni cumhurbaşkanını seçmek için işe koyulmuş, defalarca gerçekleşen seçim turlarına rağmen, başarılı olamamıştır. 11 Eylül 1980 tarihinde Meclis, bir sonraki gün toplanmak üzere dağılmıştır. Ancak bir sonraki gün toplanamamış çünkü 12 Eylül darbesi gerçekleşmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanunu'na dayanarak yönetime el koymuştur. Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında oluşturulan Millî Güvenlik Konseyi, yayımladığı bildiri ile darbenin amacını ve nedenini kamuoyuna duyurmuştur. Bildiriyle; siyasi partilerin kısır çekişmelerin içinde olduğu, devletin işlemez hâle geldiği, vatandaşın can ve mal güvenliğinin tehlikeye düştüğü, Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığının ve bağımsızlığının saldırı altında olduğu, ülkenin iç savaşın eşiğine sürüklendiği ifade edilmiş, hükümet ve parlamentonun feshedildiği, dokunulmazlıkların kaldırıldığı, sıkıyönetim ilan edildiği ve sokağa çıkma yasağı başlatıldığı duyurulmuştur. Millî Güvenlik Konseyi'nin yönetiminde bulunduğu süre zarfında temel hak ve hürriyetler kısıtlanmış, yargılamalar ve idamlar gerçekleştirilmiş, sayısı beş bine yaklaşan kamu çalışanı görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. 1982 Anayasası'nın İlanı Yeni anayasa, Kurucu Meclis tarafından hazırlanmıştır. Kurucu Meclis, Millî Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisi'nde oluşturulmuştur. Danışma Meclisi üyelerinin büyük çoğunluğu valiler tarafından önerilmiş ancak seçimleri Millî Güvenlik Konseyi tarafından yapılmıştır. Dolayısıyla yeni anayasanın yapımında askerî idarenin tam hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan anayasa 7 Kasım 1982 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve % 91,3 oranıyla kabul edilmiştir. Yeni anayasa, yürütme erkini güçlendirici maddeler ihtiva etmiştir. Yanı sıra yasama organı iki meclisli olmaktan çıkarılmış, cumhurbaşkanının sistem üzerindeki etkinliği artırılmış, Millî Güvenlik Kurulu'ndaki sivillerin sayısal üstünlüğüne son verilmiş, sıkıyönetim ilanı şartları kolaylaştırılmış, sıkıyönetim komutanları Genel Kurmay Başkanı'na karşı sorumlu hâle getirilmiş, askerî idarenin temel hukuk işlemleri yargı denetimi dışında bırakılmış, hak ve özgürlüklere kısıtlamalar getirilmiş ve Yüksek Öğretim Kurulu kurulmuştur. 28 Şubat Süreci 1990'ların sonuna doğru Türkiye'de laiklik tartışmaları artmaya başlamıştır. Televizyon ekranlarından da irticai faaliyetlere dair yayınlar yapılmıştır. Yanı sıra bazı siyasilerin ve yöneticilerin demeçleri, askerinin müdahalesine gerekçe oluşturacak malzemeler olarak yazılı basında yer almıştır. Millî Güvenlik Kurulu, 28 Şubat 1997 tarihinde olağan toplantısını gerçekleştirmiştir. Ancak hükümete sunduğu önlemler listesi, olağanüstü bir durum doğurmuştur. Önlemler listesinde; laikliğin korunması, tarikatlara bağlı vakıf ve eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanması, 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulanması, irticai faaliyet nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nden ilişkisi kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamının engellenmesi, irticai faaliyetlerin engellenmesi, kıyafetle ilgili mevzuatın kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanması, silah ruhsatı işlemlerinin yeniden düzenlenmesi, kurban derilerinin kanunla yetki verilmiş kuruluşlarca toplanması ve Atatürk'e karşı yapılan saygısızlıklara fırsat verilmemesi gereği ifade edilmiştir. 28 Şubat Süreci, hükümetin düşmesine neden olmuştur. Başbakan Necmettin Erbakan söz konusu listeyi imzalamamak konusunda bir süre direnmiştir. Ancak beş gün sonra, 28 Şubat Kararlarını imzalamak zorunda kalmıştır. Buna rağmen hükümet üzerindeki baskılar son bulmamıştır. Nihayet Necmettin Erbakan başbakanlıktan ayrılmıştır. Refah Yol koalisyon hükümeti protokolü gereği, Necmettin Erbakan'dan sonra Tansu Çiller'in başbakan olması beklenmekteydi. Ancak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Böylece askerinin müdahalesi sonucu, hükümet düşürülmüş oldu. Dönemin Önemli Siyasal Hadiseleri Anılan dönemin önemli siyasal hadiseleri şunlardır: • 12 Eylül darbesi, siyasi partilerin faaliyetlerini durdurmuştur. Yaklaşık bir ay sonra ise Millî Güvenlik Konseyi, siyasi partileri temelli kapatmıştır. • 1983 yılında Siyasal Partiler Kanunu hazırlanmış ve Millî Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Yasa, Darbe öncesi faaliyette olan siyasi partilere ve liderlerine yasaklar öngörmüştür. • Siyasi partilere ve eski siyasetçilere getirilen yasaklar çerçevesinde, yeni partilerin kurulması sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. • 1983 yılının en önemli hadiselerinden biri Kıbrıs Türk Federe Meclisi'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir devletin kurulduğunu ilan etmiş olmasıdır. • 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri, Millî Güvenlik Konseyi'nin beklentisinden farklı sonuçlar doğurmuştur. Asker tarafından açıkça desteklenen Milliyetçi Demokrasi Partisi bekleneni verememiş, Anavatan Partisi çoğunluğu elde ederek tek başına iktidar şansını elde etmiştir. • Eski

siyasetçilerin, yeniden siyasi faaliyet yapıp yapamayacaklarına ilişkin referandum yapılmıştır. Turgut Özal, siyaset yasağının devamı yönünde yoğun bir propaganda dönemi yürütmüştür. Ancak halkın tercihi, yasakların kaldırılması yönünde olmuştur. 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan referandumda halkın % 50,1'i, yasakların kaldırılmasını istemiştir. • 1987 referandumunu sonuçlandıktan hemen sonra, Eylül ayında Bülent Ecevit Demokratik Sol Parti ve Süleyman Demirel Doğru Yol Partisi'nin genel başkanı olmuşlardır. Ekim ayında da önce Alparslan Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi'nin ardından Necmettin Erbakan Refah Partisi'nin başına geçmiştir. • 25 Eylül 1988 tarihinde, yerel seçimlerin bir yıl öne alınmasını öngören anayasa değişikliği teklifi halkoyuna sunulmuştur. Teklif, halk tarafından reddedilmiştir. • 18 Haziran 1988 tarihinde, Turgut Özal Anavatan Partisi'nin İkinci Büyük Kongresi'nde konuşma yaparken silahlı saldırıya uğramış ve elinden yaralanmıştır. Kartal Demirağ tarafından gerçekleştirilen saldırının nedeni belirlenememiştir. • Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1989 Kasım'ında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde başlayan oylama, üçüncü turda sonuçlanmıştır. • Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası siyasal hayat durulmamıştır. Muhalefet partileri, Çankaya'da verilen resepsiyonları protesto etmişler, Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığını kabullenememişlerdir. • Türkiye Cumhuriyeti'nin sekizinci Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 17 Nisan 1993 tarihinde Çankaya Köşkü'nde kalp krizi geçirmiş ve vefat etmiştir. • Turgut Özal'dan boşalan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Süleyman Demirel oturmuştur. 16 Mayıs 1993 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan üçüncü tur oylama sonucunda Süleyman Demirel Türkiye Cumhuriyeti'nin dokuzuncu Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. • 4 Nisan 1997 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir. Partinin başına, Devlet Bahçeli gelmiştir. • Mayıs 1997'de Anayasa Mahkemesi, Refah Partisi'ne, laikliğe aykırı eylemlerin odağı olduğu gerekçesiyle kapatma davası açmıştır. Ocak 1998'de Parti kapatılmış, Necmettin Erbakan'a beş yıl siyaset yasağı getirilmiştir. • İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Siirt'te bir mitingde yapmış olduğu konuşma nedeniyle, Mart 1998'de Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından yargılanmaya başlamıştır. Yargılama sonucu, on ay hapis cezasına çarptırılmıştır. • 2 Mayıs 1999 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantısına, Fazilet Partisi milletvekili Merve Kavakçı türbanla katılmış, Demokratik Sol Parti milletvekilleri tarafından şiddetli protestolara maruz kalmıştır.

DÖNEMDE YAPILAN SEÇİMLER VE SONUÇLARI

12 Eylül darbesi sonrası yapılan ilk seçim 6 Kasım 1983 tarihlidir. Anavatan Partisi tek başına iktidar olabilecek parlamento çoğunluğuna ulaşmıştır. 29 Kasım 1987 tarihli milletvekili genel seçimini de Anavatan Partisi birinci sırada tamamlamış, tek başına iktidar şansı elde etmiştir. 20 Ekim 1991, 24 Aralık 1995 ve 18 Nisan 1999 seçimlerinde ise hiçbir parti tek başına iktidar olabilecek çoğunluk sağlayamamış, anılan tarihlerde ülke koalisyon hükümetleriyle yönetilmeye çalışılmıştır. 1991'de başlayan koalisyon hükümetleri dönemi, 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidar olmasıyla son bulmuştur.

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE İDEOLOJİK AKIMLAR

Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girdiğinde Batı'da gelişen ideolojik akımların yarattığı ayrılıkçı etkilere bir yanıt niteliğinde üç önemli fikir akımı ortaya çıkmıştır. Bunlar sırasıyla “Osmanlıcılık”, “İslamcılık” ve “Türkçülük”tür. Bunlardan “Osmanlıcılık” akımı, İmparatorluğun tüm ahalisini Osmanlı vatandaşlığı kavramı altında buluşturmak istemiştir. Fakat özellikle gayrimüslim unsurların devletten kopması bu akımın başarısızlığının ilanı olmuştur. İslamcılık akımı ise özellikle Balkanların elden çıkmasının ardından İmparatorluğu Müslüman unsurlara dayanarak ayakta tutmak istemiştir. Burada ana anlatı İslam’a mensup toplumların Hristiyan Batı karşısında birleşmesidir. Ne var ki bu akım da Kuzey Afrika ve Ortadoğu’nun devletten kopmasıyla birlikte başarısızlığını ilan etmiştir. Üç akımın içinde sadece Türkçülük akımı devleti kuran ve Anadolu’da hâkim unsur olan Türklere dayanarak bir devlet kurmayı amaç edinmiş ve başarılı olabilmıştır. Ulus devletler çağında bir Türk unsuruna dayanarak kurulan yeni rejim inşa çalışmalarında Türklük unsurunu hep önünde bulundurmıştır.

MODERN TÜRKİYE VE ÇAĞDAŞLAŞMA

Modernizm tüm geleneksel ve yerleşik yapıları parçalayan bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle Osmanlı'nın geleneksel toplumsal ve siyasal yapısı içinde modernleşmeye karşı direnç oluşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, modernleşmeye yeterince ayak uyduramayınca Batı tarafından dayatılan modern ekonomik ve toplumsal düzen tarafından parçalanmıştır. Türk toplumunun çağdaşlaşma serüveni bu andan itibaren yeni Cumhuriyet'in çatısı altında devam etmiştir. Çağdaşlaşma sürecine ise Kemalizm, Anadoluçuluk ve Batıcılık fikir akımları damga vurmuştur. “Kemalizm”, yeni Cumhuriyet'in çağdaşlaşma gayretlerinin kılavuzu olmuştur. Kemalizm bilimsellik ilkesine ve Fransız Devrimi'nin temelinde yatan rasyonalizm ve Aydınlanma'ya bağlı; liberal ekonomik yapılanmayı ve sınıflı toplum yapısını savunan modernist bir akımdır. “Anadoluçuluk” ise “Kültürcü”, “İslamcı” ve “Türkçü” olmak üzere üç kola ayrılmakla birlikte; esasen tüm yorumların Anadolu'nun özgünlüğü ve biricikliğine dayandırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. “Kültürcü Anadoluçuluk”, Batı'nın Anadolu uygarlığının devamı olduğu dolayısıyla Batı'da ortaya çıkan modernleşmeye ayak uydurmanın yabancılaşmak değil öze dönmek olduğunu savunmuştur. “İslamcı Anadoluçuluk”, İslam'ın Anadolu coğrafyasındaki özgünlüğü ve yorumu üzerinden bir yorumda bulunmuştur. “Türkçü Anadoluçuluk” ise, Anadolu Türklerine yaptığı vurguyla ön plana çıkmış ve ideolojisini Anadolu Türklüğünün özgünlüğü üzerinden biçimlendirmiştir. Her üç akım da hem Türkiye'nin çağdaşlaşmasında hem de siyasal yaşamın şekillenmesinde son derece etkili olmuşlar; Türk siyasal hayatındaki temel fay hatlarının başlangıç noktalarını teşkil etmişlerdir.

LİBERALİZM VE LİBERAL HAREKETLER

Türk siyasal hayatında liberalizm ilk kez Prens Sabahattin tarafından temsil edilmiştir. Prens Sabahattin serbest teşebbüsün korunduğu ve önünün açıldığı, devletin otoriteyi yerel yönetim birimlerine devrederek düzenleyici çekirdek bir aygıtla küçüldüğü, özgürlüklerden yana, kimliklerin temsiline dayalı toplumsal düzenin desteklendiği bir duruş sergilemiştir. Liberalizmin Türk siyasal hayatındaki ikinci önemli temsili Demokrat Parti (DP) ile olmuştur. Muhafif "çevre"yi bir çatı altında toparlayarak CHP'nin tek parti rejimine son vermiştir. DP'nin iktidara gelmesinde Menderes'in liberal ekonomik düzene ve özgürlüklere ilişkin vaatleri son derece etkili olmuştur. Menderes, tek parti yönetimindeki devletçi kapalı yapı ile kontrollü ekonomik ve siyasal düzeni liberalizme açmış, ülkenin Batı'ya ve uluslararası piyasalara entegrasyonunu hızlandırmıştır. Liberalizmin Türk siyasal hayatındaki üçüncü önemli çıkışı Özal ile olmuştur. Özal, muhafazakâr liberalizm olarak tanımlanan akımın Türk siyasal hayatındaki ilk lideridir. Özal, iktidara gelince beyan ettiği gibi, neo-liberalizme bağlı kalmış ve neo-liberal devletin piyasadaki rolünü küçülten, özel teşebbüsü destekleyen, Türkiye'yi küresel dünya ekonomisine eklemeyecek politikalar ortaya koymuştur. Özal'ın başarısı Türkiye'nin altyapısına yaptığı yatırımların yanı sıra "dört eğilim" adını verdiği sağ, sol, milliyetçi ve muhafazakâr cepleri parti içinde bir araya getirebilmesinde yatmaktadır. Toplumsal tabana yayılan, uzlaşmacı, yenilikçi, atılımcı bir profil çizen Özal, Anavatan Partisi (ANAP) ile halk desteğini arkasında toplamayı başarmıştır.

SOL İDEOLOJİ VE SOL HAREKETLER

Türk siyasal hayatında tüm büyük ideolojilerin uygulanması sorunlu olmuş ve evrensellik ve yerellik arasında bir bölünme yaşanmıştır. Evrensellik ve eşitlik vurgusu çok kuvvetli olan sol ideolojiler Türk

siyasal yaşamında yerel ideolojik akımların etkisinde kalmış ve evrenselliklerini yeterince yansıtamamışlardır. Kadro Hareketi Kadro Hareketi, yerelleşmiş solun ilk örneği durumundadır. Kadro Dergisi etrafında ortaya çıkan bu akım temel amaçları Türk devrimine bir sistem ve zihinsel altyapı kazandırmak ve yerel değerlerimizle örülmüş bir sol anlayış oluşturabilmektir. Kadro Hareketi'nin devletçiliği; düzenleyici, piyasacı bir devletçilik değildir. Kadrocular sınıfsız toplum modeline vurgu yapmaktadır ve bu nedenle de devletin gelişen iktisadi hacim ve ilişkiler dolayısıyla sermaye sahiplerinin koruyuculuğuna soyunacağı tezini savunurlar. Onlara göre, devletçilik tüm alanları kaplayan ve biçimlendiren ideolojik bir devletçilik olmalıdır. Kemalizm'in pozitivist bakış açısı ve devrimciliğine karşı Kadrocular Batı'yı topyekûn bir şekilde reddedip tarih yazımı, kültür ve siyasette özgün bir gelişmenin başarılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Mehmet Ali Aybar ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) Mehmet Ali Aybar Türk siyasal hayatındaki aktif serüvenine Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) lider olarak seçilmesiyle başlamıştır. Aybar'ın ideolojik çizgisi ulusal olmakla evrensel olmak arasındaki sıkışmışlığın izlerini taşımaktadır. Aybar, ülke koşullarını esas alan "Türkiye'ye özgü bir sosyalizm" öngörmüştür. Bağımsızlık esastır. Kemalizm'in anti-empyralist ve anti-kapitalist vurgusu takip edilecektir. Aybar'ın sosyalizmi "güler yüzlü" bir sosyalizmdir. Şiddete meyilli, totaliter, telkin edici bir sosyalizm anlayışını reddetmiştir. Ona göre, sosyalizm insanlığın deneyimlerinden damıtılmış olan Hümanizma ve bundan doğan umut nedeniyle; eşitlik, adalet, kardeşçe yaşam vaadinden dolayı insanların gönüllerinde ve zihinlerinde yer etmekte ve destek bulmaktadır. Şiddetin hiçbir çeşidi sosyalizmin yaygınlaştırılması ve halka benimsetilmesi için kullanılamaz. Aybar'ın partisi ile Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgaline karşı çıkması ile birlikte ayrılmış ve ilerleyen süreçte istifa etmiştir. TİP, Aybar döneminde Meclis'te bugün dahi örnek gösterilen etkili bir muhalefet ortaya koymayı başarmıştır. Ecevit ve Sosyal Demokrasi "Ortanın Solu" söylemini ilk dillendiren kişi hem partiyi merkeze çekerek tabana yayılmak hem de yükselen solu kontrol altına almak isteyen İnönü'dür. O dönem çalışma bakanı olan Ecevit bu söylemi duyar duymaz sahip çıkmış, siyasal yaşamının ana çizgisi hâline getirmiştir. Ortanın solu söylemi Ecevit için sosyal demokrasinin o günkü Türkiye şartlarında ifade edilmiş biçimidir. Ecevit ortanın söyleminin altını doldururken ilk mücadelesini İnönü'ye karşı vermiş, Parti'nin genel başkanı seçilerek de bu mücadeleyi kazanmıştır. Ardından tüm siyasal yaşamı sosyal demokrasiyi halka anlatmak ve sosyal politikaları uygulamaya koymaya çalışmakla geçmiştir. Ecevit, CHP'yi katı devletçi bir parti olmaktan çıkartarak sosyal demokrat bir parti hâline getirmiştir. Sosyal demokrat politikalar Halkın da desteğiyle karşılanmış; Ecevit, söylemleri ve politikalarıyla sosyal demokrasiyi gerek CHP gerekse de DSP ile siyasal hayata yerleştirmiştir. Ecevit'in Türk siyasal hayatı açısından başardığı en önemli şey, Sovyetler Birliği'nin gölgesinde kalan Türk solunu buradan çıkarması, halka doğru biçimde anlatabilmesi ve solun halkın içinde yayılıp benimsenmesini sağlamasıdır. Türk siyasetinde halkın gözünde "Halkçı Ecevit" ve "Karaoğlan" olarak yer eden Ecevit, halkın sol ideolojiye yönelik önyargılarını kırmış ve CHP'nin ana çizgisini sosyal demokrat çizgiye taşımıştır.

MUHAFAZAKÂRLIK

Muhafazakârlık modernizme sistemli bir eleştiri niteliğindedir. Türk muhafazakârlığı da bu çerçevede Batı'nın modernizmine bir tepki olarak şekillenmiştir. Muhafazakârlığın biri siyasallaşma eğilimi göstermeyen, itirazlarını ve koruma çerçevesini kültür merkezli yapan "Kültürcü" yorumu olmak üzere "Türkçülüğü" merkezine alan mekânsal temelli ve "İslam"ı merkezine alan kimlik temelli iki farklı yorumu daha bulunmaktadır. Milliyetçi muhafazakârlık daha sonra üst aidiyet olarak İslam'la buluşmuş ve Türk-İslam sentezi ortaya çıkmıştır. Buna göre muhafazakâr milliyetçilik ülke sınırları dâhilinde Türkçü ancak dünya ölçeğinde daha üst bir kimlik olan İslam temelli olmalıdır. Bu ifade pergel analojisiyle ifade edilmektedir. Buna göre, Türk-İslam sentezi bir ayağı kendi özüne, ülkesine, milletine basan, sabit ve güçlü; diğer ayağı İslam üzerinden dünyayı dolaşan, gören, anlayan, tanıyan bir pergel gibidir. İslamcı muhafazakârlık ise yarattığı düşünsel kaynakla Siyasal İslam'a kaynaklık etmiştir. İslamcı muhafazakârlar ırksal ya da dil, kültür temelli ayırımlar yerine ümmet fikrini savunur, ümmet fikri temelinde bir sınıflandırma yaparlar. İdeolojilerini ümmet kavramını ulus kavramının karşısına koyarak kurarlar. Bugünkü İslamcı muhafazakâr akımı ve devamında ise siyasal İslam'ı özellikle etkileyen isimler Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek'tir. Siyasal İslam Siyasal İslam, İslamcı muhafazakârlığın ideolojikleşmiş üst bir versiyonudur. Bu noktada İslam yaşamı biçimlendirici tek güç olarak modern siyasal sisteme taşınmakta ve liberalizmin iktisadi yönleriyle harmanlanmaktadır. Türkiye'nin sınıfsal ve statüsel kompozisyonunun şekillenmeye başlamasıyla ideolojik akımlar birer toplumsal kimlik işlevi de görmeye başlamışlardır. Bu çerçevede siyasal İslam da Türkiye'de Necmettin Erbakan önderliğindeki "Millî Görüş" çatısı altında örgütlenmiş ve kurumsallaşmıştır. Farklı partiler aracılığıyla temsiliyetini sürdüren siyasal İslam, bugün Türk siyasal hayatının önemli bir bileşeni durumundadır.

MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçiliğin Türkiye'deki algılanışı da Osmanlı'nın son döneminde ortaya konan Türkçülük akımına uzanmaktadır. Bu anlamda Türk milliyetçiliğinin iki kurucu babası olarak Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gösterilebilir. Akçura ve Gökalp Türk milliyetçiliğinin teorik temelini tanımlamış, gerek

Cumhuriyet'e geçiş öncesinde gerekse de Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi'nde devletin ve toplumun milliyetçiliğe bakışının kurumsallaşması ve çerçeveslendirilmesi açısından önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Turancılık, esas olarak 1912 yılında kurulan Türk Ocağı etrafında şekillenen, İttihat ve Terakki aracılığıyla yaygınlaşan bir ideolojik akıdır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında rejimin Sovyetler Birliğı ile ilişkilerini bozmak istememesi ve Batı'ya eklenme çabaları nedeniyle pasifize edilmiştir. Önderleri arasında Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Halide Edip gibi isimler olmakla birlikte sonradan bu isimlerin tamamı hareketle aralarına mesafe koymuşlardır. 1930'lu ve 40'lı yıllar ise Turancı düşüncenin toparlandığı yıllar olmuştur. Özellikle Nihal Atsız, yayınladığı Atsız Mecmua'da özcü, ırkçı vurgu taşıyan, ahlakçı, erkeksi ve sert bir milliyetçilik tanımı ortaya koymuş ve Turancı düşüncüyü yeniden ivmelendirmiştir. Ülkücü hareket, 1969 yılında kurulan MHP ile ortaya çıkmıştır. Temelinde partinin ve akımın liderliğini yapan Alparslan Türkeş'in "9 Işık Doktrini" bulunmaktadır. Dokuz Işık Doktrini, Milliyetçi Hareketin felsefesini, prensiplerini, ekonomik, siyasi ve ahlaki açıdan yönünü ve duruşunu işaretleyen dokuz maddelik bir manzumedir. Milliyetçi Hareket, Sovyet tehdidinin devlet ve NATO belgelerine girdiğı dönemde ülke çapında kurulan "Ülkü Ocakları" aracılığıyla örgütlenmiş ve siyasal ayağı yanında bir örgütlü güç de kazanmıştır. Milliyetçi hareketin ana gövdesi 1993 yılına kadar Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) çatısı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu tarihte Muhsin Yazıcıoğlu önderliğinde bir grup ana gövdeden ayrılarak Büyük Birlik Partisi'ni (BBP) Kurmuştur. Böylece milliyetçi oluşum; Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve BBP (Büyük Birlik Partisi) olarak ikiye ayrılmıştır. Aynı yıl (1993) MÇP adından vazgeçilip MHP adına geri dönmüştür. Kısaca yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde milliyetçi oluşumun siyasal temsilini MHP (ana gövde olarak) ve BBP (sayıca daha az bir kesim olarak) üstlenmiş durumdadır. Her iki anlayış arasında çok temelli farklar olmasa da, BBP çatısı altındaki milliyetçilerin İslam düşüncesinin Türkçülükle eşit ve iç içe geçmiş bir ideolojik düşünce meydana getirdiğini savundukları, MHP çatısı altındaki milliyetçilerin ise Türkçülüğün daha merkezi ideoloji olduğu, İslam'ın ise bir üst kimlik olarak tanımlayıcı rolü olduğunu savundukları söylenebilir.

CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMİ (1923-1950)

Türkiye Cumhuriyeti, siyasal ve ekonomik alanda Osmanlı İmparatorluğu'ndan kesin kopuşlar yaşamış olmasının yanı sıra, süreklilikler de devralmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında hâkim olan iktisadi ideoloji “millî iktisat” düşüncesi ve en temel ekonomi hedeflerinden biri de “millî burjuvazi yaratmak” olmuştur. Hem “millî iktisat” hem de “millî burjuvazi yaratmak” hedef İttihat ve Terakki'nin de benimsediği düşüncelerdir. Cumhuriyetin kuruluş dönemi olarak da adlandırılabilir ilk yıllarını kapsayan dönemdeki temel hedef, Kurtuluş Savaşı ile kazanılan siyasal bağımsızlığı, ekonomik bağımsızlık ile tamamlamak olmuştur. Liberal Ekonomi Politikalarının Uygulandığı Dönem: 1923-1929 Bu dönemin genel özelliği, ekonomik alanda dış rekabete açık olmasıdır. Ekonomiye millileştirme ve millî bir burjuva yaratma hedefi, özellikle devletin uyguladığı sermaye birikimine yönelik siyasi nitelikli imtiyaz politikaları uygulanmıştır. İzmir iktisat kongresi İzmir İktisat Kongresi, ekonomik gelişmenin “ulusal” nitelikte olması gerektiğini ve yabancı sermayeye ülkenin yasalarına uyduğu sürece karşı çıkılmayacağını belirtmiştir. Türkiye İş Bankası'nın kurulması İktisat kongresinde önemle vurgulanan “Türklerin yöneteceği millî ticaret bankalarına” olan ihtiyacın hızlı bir şekilde giderilmesi beklentisine karşılık hükümet, 26 Ağustos 1924 yılında Türkiye İş Bankası'nı bu ihtiyacı gidermek için kurmuştur. 1929 dünya ekonomik krizi 1929 Bunalımın en önemli sonucu dünya ekonomisini özellikle dış ticaret açığını büyük bir daralmaya maruz bırakması olmuştur. Devletçi Politikaların Uygulandığı Dönem: 1930-1950 Devletçi ekonomi Türkiye kuruluşundan 1929 bunalımına kadar açık ekonomi ve tarımsal ürün ihracatına dayalı bir politikayı tercih etmiştir. Fakat kriz sonrası Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülke, bu politikayı terk etmiş “korumacı-devletçi iktisat politikalarına” yöneltmiş ve daha kapalı bir sanayileşmeye dayanan ve müdahaleci bir ekonomiye geçmiştir. Kadro dergisi Katı devletçiliği benimseyen Kadro dergisi, CHP'nin devletçi ve sınıfsız toplum taraftarlığına olumlu bakarken Türkiye'de kapitalizmin kurulmasından ziyade, bağımsızlık savaşı veren sömürcülere örnek olması gereken bir düzenin yaratılması gerektiğini savunmuştur. Savaş Dönemi Ekonomisi: 1939-1945 1939-1945 savaş yılları, tüm ülkede ekonomik sıkıntıların yaşandığı yokluk yılları olarak da tanımlanabilir. Bu dönemler arasında ülkede, savaş ekonomisi uygulanmıştır. Mal yokluğunun yol açtığı karaborsacılık, yüksek enflasyon, sonuç vermeyen önlemler, çıkarılan yasalar bu dönemin temel özelliklerini yansıtır. Millî korunma kanunu Bu dönemin önemli kanunlarından ilki, “Millî Korunma Kanunu”dur. Varlık vergisi 11 Kasım 1942 tarihinde Meclis'te kabul edilen ve itiraz hakkı olmayan Varlık Vergisi, servet sahiplerin servetlerinin ve olağan üstü kazançlarının üzerinden sadece bir kereliğine olmak üzere alınacaktır. 1945 yılında biten II. Dünya Savaşı tüm dünyada önemli ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelere sebep olmuştur. Bu gelişmeler Türkiye için de geçerli olmuştur. Demokrat Parti'nin 1946 yılında kurulmasıyla, Türkiye hızlı bir değişim sürecine girecektir. Savaş vurguncularına karşı mücadele Savaşın ekonomi üzerindeki baskısına karşı önlemler almaya çalışan hükümetin uyguladığı politikalarından biri de ekmeğin karne ile dağıtılması olmuştur. Savaş Sonrası Dönemde Uygulanan Politikalar: 1945-1950 1945 yılında biten II. Dünya Savaşı tüm dünyada önemli ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelere sebep olmuştur. Türkiye'de de hem siyasal hem de ekonomik alanda uygulanan devletçilik politikası değişmeye başlayacaktır.

1950-1960 ARASI EKONOMİ POLİTİKALARI

Demokrat parti 1950 seçimlerinde iktidar olmuştur. Türkiye hızlı bir şekilde siyasal, ekonomik, toplumsal gelişme ve yenileşme sürecine girmiştir. Burada özel sermaye birikiminin yeni kaynaklarla beraber beslenerek, genişlemesi belirleyici olmuştur. Tarımda Makineleşme Tarımda insan gücüne ihtiyacı azaltan hızlı bir makineleşme süreci başlamıştır. Tarıma traktörün girmesi ve o yıllarda iklim koşullarının da iyi gitmesi, tarımda büyük gelişmelere imkân tanımıştır. Ekonomik alanda yaşanan bu gelişmenin toplumsal alana yansıyan kısmı ise kırsal kesimin pazara açılması sonucu, köyden kente göçün artmasına sebep olmuştur. Ulaşımında Kara yollarının Gelişimi 1950 sonrasında ise özellikle Amerika'nın desteğiyle, tarımsal üretimin artırılması, tüketim mallarına dayalı bir sanayileşme hedefine ve kara yollarına dayalı bir ulaşımı sistemine ağırlık vermiştir. 1958 Krizi Alınan dış borçların geri ödemesi hükümeti büyük bir zora sokmuş ve ekonomik bunalım, 1958 yılında yaşanan devalüasyon ile sonuçlanmıştır.

İTHAL İKAMECİ SANAYİLEŞME POLİTİKALARI: 1960-1980

1960-1980 arası dönem ekonomide planlı dönem olarak okunabilir. Kalkınma planlarının ön planda olduğu bu yıllarda ithal ikame politikası uygulanmaktadır. Planlı bir ekonomi isteği hem 27 Mayıs

Darbesi'ni yapan kesimin hem de Türkiye'ye dış borç veren ülkelerin tercihi olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatının Kurulması 30 Eylül 1960 tarihinde "Devlet Planlama Teşkilatı" kurulmuştur. Teşkilat kamu yatırımları üzerinde hâkim konumda olmuştur. İşçi Hakları ve Sendikal Gelişmeler 1960'ların sonu işçi sınıfının yükseliş yaşadığı ve kazanımlarının yüksek olduğu bir dönem olmuştur. İşçi sınıfı hızla örgütlenmiş ve işçi sınıfı adına siyaset yapan partiler ve örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. İthal İkameci Sanayileşme Uygulamaları İthal ikameci sanayileşme, bir ülkenin daha önce dışarıdan satın aldığı sınai ürünleri, kendi sınırları içinde üretmek amacıyla iç piyasaya yönelik üretimi özendirerek stratejiler çerçevesinde uyguladığı politikalar. 1973 ve 1977 Krizi Petrol fiyatlarının dört katına yükseldiği bir ortamda, ithalat hızla artmış fakat ihracat zayıflamıştır. Bunun sonucunda Türkiye "dış ödeme dengesi"nde ciddi bir bozulma yaşamıştır. Bu durum 1977'de cari açığın büyümesine hem enflasyonun hem de işsizliğin hızla artmasına sebep olmuştur. 1977 yılında tam üç kez devalüasyon yapılmıştır. Zamlar, Kuyruklar Dönem Art arda yapılan zamlar ve temel tüketim maddelerinin temini için özellikle büyük şehirlerde uzun kuyrukların oluşmasına neden olmuştur.

EKONOMİDE DIŞA AÇILMA DÖNEMİ: 1980-2000 1980 yılı siyasette önemli bir kırılma noktasını temsil ederken aynı zamanda ekonomide yeniden bir yapılanma dönemine işaret etmektedir. 12 Eylül 1980 darbesi, siyasal hayatta yaşanan ikinci askerî darbe olarak adlandırılır. Türk demokrasisi onar yıllık aralıklarla sivil siyasete askerî müdahalelere maruz kalmıştır. 24 Ocak Kararları 24 Ocak kararları köklü bir politika değişikliği yaratmıştır. Düşük kur ve gümrük uygulamalarıyla takip edilen ithal ikameci sanayileşme politikası terk edilmiş ve yerine dışa açık, ihracata dayanan ve serbest piyasa ekonomisinde yer alan rekabet kurallarına göre çalışan bir politikaya geçiş yapılmıştır. Türk Parasını Koruma Kanunu Türkiye'nin 1980'de başladığı serbestleşme ve değişim programı, sermaye hareketlerinin de serbest bırakılmasını öngörüyordu. 1989'da yayınlanan kararname ile sermaye hareketleri üzerindeki tüm sınırlamalar kaldırılmış ve konvertibiliteye geçiş yapılmıştır. Böylece yabancı sermaye hareketlerine serbestlik sağlanmıştır. 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları 1980'lerin başında alınan ekonomik tedbirler ve politikalar, 1990'lara gelindiğinde sıkıntılar doğurmuştur. İthalat-ihracat dengesi bozulmuş, ithalat, ihracatın çok üstünde bir artış göstermiştir. Bunun sebebi tüketim harcamalarındaki artıştır. Döviz fiyatlarının yüksek tutulmaması, yabancı paranın giriş çıkışını kolaylaştırmış, düşük döviz fiyatı ithalatı arttırmış bu da yerli sanayinin gelişimini ve kendini döndürmesini zorlaştırmıştır. Bu durumdan en çok etkilenenler bankalar olmuştur. Bankalar arasında ödeme sıkıntısı yaşanmış ve döviz krizi ortaya çıkmıştır. 1994 yılında Kamunun büyük zarar etmesi, faizlerin yükselmesi, döviz sıkıntısı ile bozulan ekonomik denge, enflasyonun üç haneli rakamları görmesi ile büyük bir kriz yaşamıştır. 5 Nisan kararlarıyla, kamu harcamaları kısılmış, kamu gelirleri artırılmıştır. Özelleştirme politikalarına ağırlık verilmiş ve hızlı bir özelleştirme sürecine girilmiştir. 2001 Krizi Siyasette yaşanan cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki "Anayasa kitapçığı atma krizi" ekonomiye de yansımıştır. Döviz üzerinden yapılan spekülatif saldırılar özellikle bankacılık sektörünü güçlü bir şekilde sarsacak olan Şubat 2001 krizini ortaya çıkarmıştır. Derviş "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nı hazırlayıp uygulamaya koymuştur. Bu programın temel hedefi, ekonominin dış yardımlara ihtiyaç duymadan sağlam bir temelde dönüştürülmesidir. Bu program IMF ve Dünya Bankası'nın sağladığı finansman ile yürütülmüştür. 2000'lerin başı Türkiye için büyük bir dönüşümün eşiği sayılabilir. Tek başına iktidara gelen Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi hükûmeti, Derviş'in uyguladığı politikaları sürdürmüş ve 2002 yılında yabancı yatırımcıların özendirilmesi, iyi işleyen bir rekabet ortamının oluşturulması ve kamuda verimliliğin artırılması hedefleri olan "Acil Eylem Planı" adıyla ekonomi alanında takip edeceği programı açıklamıştır. Hükûmet özellikle ilk beş yılda ekonomide istikrar ve güven ortamı yaratmıştır. Cumhuriyet tarihi Türkiye ekonomisi, ülkede yaşanan siyasal gelişmelerden ve küresel piyasalarda yaşanan krizlerden etkilenerek gelişme göstermiştir. Genel olarak bakıldığında, siyasal hayatta yaşanan gelişmeler, ekonominin gidişatını belirlemektedir.

TÜRKİYE'DE BATILILAŞMA POLİTİKALARI

Türkiye'nin Batılılaşma tarihini anlamak, Osmanlı'da "yenileşme" hareketlerinin başladığı dönemi de içine alan bir değerlendirmeye mümkün olabilir. Bu anlamda Türk Batılılaşması derken aslında Osmanlı Batılılaşma hareketlerinden günümüze dek gelen "kopuşları" da içeren fakat "sürekliliğe" de vurgu yapan, yaklaşık olarak iki yüz yıllık bir süreçten söz edilmektedir. Osmanlı Dönemi Batılılaşma Hareketleri Osmanlı'da "işlerin eskisi gibi iyi gitmediği"ne dair şikâyetler 17. yüzyıldan itibaren dillendirilmiştir. Bu dönemde yapılan yenilik hamlelerinin temel amacı Osmanlı'yı "eski günlerine/altın çağa" döndürmektir; bu anlamda eski düzeni yıkıp yeni bir düzen kurma amacıyla yapılmamıştır. III. Selim ve ıslahatlar III. Selim başta ordu, eğitim, maliye ve sanayi alanında olmak üzere birçok yenilik yapmıştır. III. Selim Dönemi, her alanda yapılan yeniliklerle Batılılaşma'nın kısmi kalmayacağını göstermesi bakımından önemlidir. Bu dönem de Batılılaşma politikaları, Batı'yı farklı kılan altyapısı ve zihniyetiyle bir "yenileşme" olarak değil, devleti eski günlerine döndürebilmek için kullanılması gereken bir araç olarak görülmüştür. II. Mahmut dönemi ve Batılılaşma II. Mahmut, yapılacak yeniliklerin önündeki en önemli engel olarak gördüğü Yeniçeri Ocağı'nı (1826) kaldırmış ve yerine Avrupa usulünde modern bir ordu kurmuştur. II. Mahmut, Batılılaşma'nın sadece askerî reformlarla olmayacağına idari, mali, eğitim ve kültürel her alanda daha kökten reformların yapılması gerekliliğine inanmıştır. Bu dönemde Batılılaşma, sadece Avrupa'dan alınan kurumlarla sınırlı kalmamıştır. 1831 yılında Osmanlıca ilk gazete olan "Takvim-i Vekayi" çıkarılmıştır. Gazete, Batı'da tartışılan "liberalizm, meşrutiyetçilik, milliyetçilik vb." yeni fikirlerin birçok kişiye ulaşmasını ve onları haberdar etmeyi sağlamıştır. II. Mahmut Dönemi'ni kendinden önceki dönemden ayıran en temel özellik kısmi bir Batılılaşma değil, topyekûn bir Batılılaşmayı benimsemiş olmasıdır. Bu dönemdeki temel slogan "Batı'ya benzemek üzere değişmek" olmuştur. Tanzimat dönemi Osmanlı'da 1839-1876 tarihleri arasındaki yıllar "Tanzimat Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Fermanın amacı, tebaasının aynı medeni haklardan yararlanan ve dinî ilişkilere dayanmayan bir Osmanlı milleti meydana getirmektir. Tanzimat Dönemi bürokrasi, ordu, vergilendirme, haberleşme, taşra yönetimi ve adli alanda birçok reformun yapıldığı bir dönemdir. Özellikle askerî ve teknik olarak başlayan Batılılaşma bu dönemde siyasi ve hukuki bir şekil almıştır. Tanzimat Dönemi'nde yapılan reformlar, kurumlar ve kitleler desteği ile değil, sadrazam ya da padişah tarafından yapıldığı için, yapılan yeniliklerde bu kişilerin ömürleriyle sınırlı kalmıştır. Yeni Osmanlılar Tanzimat Dönemi, Batı kaynaklı demokratik ve liberal fikirlerin ülkeye taşınmasına olanak sağlamıştır. Bu ortamda, Avrupa medeniyeti hakkında genel bir bilgisi olan ve Batı tarzında eğitim almış, Osmanlı'nın birliğini en temel hedef edinen, Bab-ı Ali'de çalışan ve anayasalı bir meclis isteyen kişiler "Yeni Osmanlılar Cemiyeti"ni kurmuştur. Agâh Efendi, Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Mustafa Reşit Paşa ve Mithat Paşa en çok bilinenleridir. Yeni Osmanlılar, Batılılaşma'yı parlamenter rejim olarak yorumlamış ve en büyük amaçları da bu düzeni Osmanlı'da yerleştirme çabaları olmuştur. II. Abdülhamit dönemi ve Jön Türkler Sultan Abdülaziz'i tahttan indirip yerine V. Murat'ı tahta çıkaran Yeni Osmanlılar, bir süre sonra, akıl sağlığının yerinde olmadığı anlaşılan V. Murat yerine Meşrutiyet'i ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit'i tahta çıkarmıştır. II. Abdülhamit, 1876 yılında I. Meşrutiyet'i ilan etmiş, Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymuş ve yapılan seçimlerin sonucunda 1877'de Meclis-i Mebusan'ı açmıştır. II. Abdülhamit Rusya ile süren savaşı neden göstererek 14 Şubat 1878 tarihinde Meclis'i süresiz tatil etmiş, Kanun-i Esasi'yi de askıya almıştır. Bundan sonra da otuz yıl kadar sürecek bir istibdat (baskı) dönemi başlamıştır. II. Abdülhamit Dönemi, idari merkezileşme ve Batılılaşma hareketlerinin ara verilmeden devam ettiği bir dönem olmuştur. II. Abdülhamit'in yoğun baskı ve sansürüne karşı muhalif sesler ve hareketler faaliyetlerini yurt dışına çıkararak özellikle de Paris'te sürdürmüştür. Jön Türkler olarak adlandırılan farklı eğilimlere sahip bu aydınların ortak düşünceleri, Osmanlı birliğini sağlamak, II. Abdülhamit istibdadını sonlandırmak ve Meşrutiyet'i yeniden ilan etmek olmuştur. II. Meşrutiyet dönemi Bu dönemde, Osmanlı'da Batılılaşma hareketinin öncü kesimi aydınlar ve askerler olmuştur. Özellikle 1905 sonrası Jön Türklerin düşünceleri, askerî çevreler özellikle de genç subaylar üzerinde etkili olmuştur. Makedonya'da gizli askerî ihtilalci teşkilatlanmalar kurulmuştur. Bu teşkilattaki Jön Türklerin temel hedefi, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve parlamentolu yaşama yeniden geçilmesi olmuştur. 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmiştir. Kanun-i Esasi tekrar yürürlüğe girmiştir. Toplanan Osmanlı Mebusan Meclisi, padişahın egemenlik alanını sınırlayan, meclisi tatil etmesini engelleyen

önemli değişiklikler getirmiştir. Cumhuriyet Dönemi Batılılaşma Hareketleri “Ne kadar değişeceğiz, değişirken Avrupa’dan neleri alacağız, sadece ‘fenni’ (bilimi) mi yoksa ‘kültürü’ de mi alacağız?” soruları hem Osmanlı-Türk Batılılaşmasının hem de aydının en temel çıkmazını oluşturmuştur. Bu çıkmaza çözüm sunan isim Türk Batılılaşma anlayışını derinden etkileyen Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp, Türklerin, uluslararası olan “medeniyeti” alırken ulusal olan kendi harslarını (kültürlerini) değiştirmeyeceklerini belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Batılılaşma konusunda köklü reformlar yapmıştır. Siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik her alanda yapılan yenilikler Batılılaşma’nın en temel hedef olduğunu ve Osmanlı’dan alınan Batılılaşma hareketlerinin daha radikal bir şekilde devamı olduğunu göstermiştir. 1923-1950 yılları arasında Batılılaşma hamleleri Cumhuriyet kuran kadro Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde siyasal, hukuksal, toplumsal birçok alanda köklü inkılaplar yapmış ve Avrupa kurumları hızla Cumhuriyet’in kurumları hâline gelmiştir. Türk Batılılaşması, Mustafa Kemal Atatürk’ün “kimseye benzememek” ve “Türk’ün hususi karakteri” deyimlerini ilke edinerek “Batılı olmak” ile “kendi olarak kalmak” arasındaki dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Önce “Yeni Osmanlılar” ve ardından “Jön Türkler”, adıyla anılan aydınlar “Batıcı” fikirleri ile hem Osmanlı’yı meşruti düzen ve anayasa ile tanıştırmış hem de Cumhuriyet’i kuracak olan kadroya fikrî bir zemin hazırlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki kadro, Osmanlı Batılılaşma hareketlerinin devamını daha radikal bir şekilde sürdürmüş, yaptığı inkılaplarla, “muasır medeniyet” olarak tanımladığı “Batı” ile ilişkileri siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanda kuvvetlendirmiştir.

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ TÜRKİYE’NİN TOPLULUĞA ORTAK ÜYELİK BAŞVURUSU

31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) ortak üyelik başvurusuyla başlayan ilişkiler, her zaman inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Dört yıl süren görüşmeler sonrasında 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması’yla Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Ortak Üyelik başvurusunun sebepleri içinde en önemlisi, Atatürk’ün çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma hedefi doğrultusunda NATO ve Avrupa Konseyi gibi Avrupalı kurumlarda yer alan Türkiye’nin AET içinde de yer almak istemesidir. Ayrıca, Avrupalı kurumlar içinde yer alarak ABD’yi AET ile dengelemek de bir başka amaçtır. AET’nin ekonomik olanaklarından faydalanmak ve Yunanistan’ı AET içinde yalnız bırakmamak da diğer sebeplerdir.

TÜRKİYE İLE AET ARASINDA ORTAKLIK KURAN ANKARA ANTLAŞMASI

31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) ortak üyelik başvurusuyla başlayan görüşmeler, dört yıl sürmüş, sonrasında 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması’yla Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasında bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Çerçeve anlaşma niteliğinde olan Ankara Antlaşması hem Topluluk hem de üye devletleriyle yapıldığından karma anlaşma statüsündedir. Ortaklık rejimini oluşturan anlaşma Ortaklık ilişkisinin en temel karar organı olan Ortaklık Konseyi’ni kurmuştur. Ortaklık Konseyi’ne de kendisine yardımcı olacak organları kurma yetkisi verilmiştir. Kararların oy birliğiyle alındığı Ortaklık Konseyi, bakan seviyesindeki Türk temsilcinin yanı sıra, Topluluk Konsey ve Komisyonundan temsilcilerle birlikte Topluluk üyesi devletlerin temsilcilerinden oluşur. Türkiye’yi Avrupa Ekonomik Topluluğu’na tam üye yapmayı ve Türkiye’yi tam üyeliğe hazırlamayı amaçlayan Ankara Antlaşması Türkiye-AB ortaklık ilişkisini üç döneme ayırmıştır: 1. Hazırlık Dönemi 2. Geçiş Dönemi 3. Son Dönem Katma Protokol’ün İmzalanmasıyla Geçiş Döneminin Başlaması 5 yıl sürmesi öngörülen hazırlık döneminde Topluluğun Türkiye’ye karşılıksız verilen birtakım tavizleri, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi kapsamında ACP ülkelerine verilen tavizler yanında oldukça az kalması nedeniyle Türkiye bu dönemin daha bir an önce bitirilmesi için Topluluğa başvurmuş, Topluluk yapılan görüşmeler sonucunda geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokol 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanmıştır. Ancak, Türkiye, 1970’lerdeki ekonomik ve siyasi krizin bir sonucu olarak Ortaklık rejimi kapsamındaki geçiş dönemi yükümlülüklerini yerine getirememiş, Yunanistan’ın tam üyelik başvurusu karşısında benzeri adımları atamamış, 12 Eylül 1980 tarihli askerî müdahale sonrasında askıya alınan ilişkilerin yeniden canlanması, ancak Soğuk Savaş’ın sona ermesine yakın bir zamanda mümkün olmuştur.

TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİK BAŞVURUSU VE “GÜMRÜK BİRLİĞİ” ANLAŞMASIYLA ORTAKLIĞIN SON DÖNEMİNİN BAŞLAMASI

Türkiye, 14 Nisan 1987 tarihinde Ortaklık Anlaşması’ndan kaynaklanan yükümlülüklerini bir tarafa bırakarak tam üyelik başvurusu yapmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği’nin dağılması, Soğuk Savaş’ın sona ermesi üzerine Avrupa Birliği, artık Türkiye’ye eskisi kadar ihtiyaç duymuyordu. AB, genişleme konusunda Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine öncelik vermiş, Türkiye’ye ise gümrük birliğine odaklanması ve bu kapsamda Katma Protokolden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Türkiye’nin geçiş dönemini düzenleyen Katma Protokol’den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesiyle birlikte, 6 Mart 1995 tarihli 6/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararıyla Türkiye ile Avrupa Birliği arasında sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsayan bir gümrük birliği anlaşması imzalanmıştır. Gümrük Birliği’nin bir amaç olmadığı, Türkiye’yi Avrupa Birliği üyeliğine yaklaştıran önemli bir araç olduğunun altı çizilmelidir. Kurulan gümrük birliğiyle Ankara Antlaşması’nda oluşturulan ortaklık rejiminin son dönemine girilmiştir.

HELSİNKİ ZİRVESİ’NDE TÜRKİYE’NİN ADAY ÜLKE İLAN EDİLMESİ VE KATILIM MÜZAKERELERİNİ BAŞLATMA ÇABALARI

Bu tarihten sonra ilişkilerde bir duraksama meydana gelmiştir. Avrupa Birliği’nin özellikle eski Doğu Bloku ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine adaylık statüsü verip Türkiye’yi aday ülkeler arasında saymaması Türkiye’de tepkiyle karşılanmıştır. Nihayet, Avrupa Birliği 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’ye adaylık statüsü vermiştir. Aday ülke Türkiye, Avrupa Birliği’nden katılım müzakerelerine başlama tarihi almak için çaba harcamıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği uyum yasaları çıkarmış, anayasasında, ceza hukukunda, medeni kanununda ve diğer mevzuatında değişiklikler yapmış, mevzuatını Avrupa Birliği’nin müktesebatına yakınlaştırmıştır. Bu adımlar, aynı

zamanda Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları standardını artırmasına da yardım etmiştir. Sonuçta, 16-17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini karşıladığı ve Birlik'e üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlaması kararı alındı.

KATILIM MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASI VE KIBRIS SORUNU NEDENİYLE ÇOĞU BAŞLIĞIN ASKIYA ALINMASI

Tüm bu çabaların sonucunda Türkiye, 3 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerine başlamıştır. Ancak, kısa bir süre sonra Kıbrıs sorunu gerekçesiyle birçok başlıkta müzakereler askiya alınmıştır. Avrupa Birliği ülkelerinin kendi aralarında Türkiye'yi Birlik'e alma konusunda bir konsensüs oluşturamamaları nedeniyle, Kıbrıs sorununun arkasına saklanarak bu sorunu, Türkiye-AB ilişkilerini engelleyen temel sorun olarak gösteren "bahane" nin arkasına gizlenmişlerdir. Avrupa Birliği'nin kararsızlığı, Kıbrıs konusundaki çifte standardı ve taraflı tutumunun Türkiye'ye yansımaları, Türkiye'nin AB uyum yasaları gibi yaptığı reformların yavaşlaması ve tam üye olma heyecanının yitirilmesi şeklinde olmuştur. Katılım müzakerelerinin üzerinden 14 yıldan fazla geçmesine rağmen açılması gereken 35 müzakere başlığının yalnızca 16 tanesi açılabilmiş ve ancak bir başlık açılıp kapatılabilmiştir. Türkiye ile aynı gün katılım müzakerelerine başlayan Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013 tarihinde tam üye olduğu göz önüne alındığında Türkiye-AB ilişkilerinde tıkanma daha net görülebilir. Dolayısıyla, Türkiye, güçlükler karşısında yılmadan Birlik'e tam üyelik çabalarını artırarak devam ettirmeli ve Avrupa Birliği ailesi içinde hak ettiği yeri almalıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği hem bölge hem de dünya barışına eşsiz katkılarda bulunacaktır. Halkı Müslüman, müreffeh, demokratik ve laik bir hukuk devleti olarak Avrupa Birliği ailesi içinde hak ettiği yeri alması hem "medeniyetler çatışması" tezini anlamsızlaştıracak hem de diğer Müslüman ülkeler için bir model oluşturacaktır.

OSMANLI DÖNEMİ KADIN HAREKETİ

Osmanlı-Türk Batılılaşma hareketlerinin önemli alt başlıklarından biri de “kadın” konusu olmuştur. Askerî ve eğitim alanında başlayan Batılılaşma reformlarının kadınları kapsayan kısmı öncelikle “eğitim” alanında olmuştur. Tanzimat Dönemi’nde kadınlara yönelik açılan okullar, kurslar kadının eğitiminin önemine vurgu yapmıştır. Yine Batı’dan esinlenerek çıkartılan yasalar çerçevesinde aile konusunda, yeni düzenlemeler yapılmış ve kadının toplumsal konumu iyileştirilmeye çalışılmıştır. Tanzimat ve Kadın Tanzimat ile başlayan siyasal ve toplumsal dönüşüm Osmanlı’daki yeri “özel alan” olan kadını da kapsamıştır. Mutlak iktidarın sınırlanması ve her alanda yenilik hareketi başlatan Osmanlı bürokratlarının en önem verdiği konuların başında, aile gelmiştir. Bu anlamda aile ve kadın birbirinden ayrılamaz bir bütün oluşturmuştur. Osmanlı’da modernleşme hareketleri sadece siyasal yapıda değil, toplumsal, idari ve eğitim hayatında da değişikliklere yol açmıştır. Özellikle aile yapısı ve kadın konusunda yapılan yenilikler siyasal yapıyla paralel bir değişimi de sağlamıştır. Tanzimat Dönemi’nde özellikle kız çocukları için açılan okullar, Batı etkisinin Osmanlı toplumsal yaşamı üzerinde oldukça güçlü bir biçimde hissedilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu noktada Batı tarzında eğitim veren bu okullar, kadınların yaşam biçimlerini, çocuk yetiştirmelerini, sağlık, beslenme ve görgü kuralları gibi birçok alanda büyük bir değişime neden olmuştur. II. Meşrutiyet ve Kadın Hareketi 1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanı ve Abdülhamit yönetiminin sonu, Osmanlı’da özgürlükçü bir ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Yıllarca sansürlen, yasaklanan, sürgünde yaşamak zorunda kalan muhalif düşünceler bu ortamda kendilerini ifade etme şansı bulmuş, kurulan dernek ve yayınlanan dergi ve gazetelerin sayısı büyük bir artış göstermiştir. Osmanlı’da Batılılaşma hareketleri sadece siyasal yapıda değil, toplumsal, idari ve eğitim hayatında kadınları da içeren yeni bir düzenin kurulmasına ve büyük değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde özellikle kadın konulu dergiler ve kadın dernekleri kurulmuş ve kadın haklarını savunan kadınlar ön plana çıkmıştır. Osmanlı’da Kadın Dergileri ve Dernekleri Osmanlı kadınları, II. Meşrutiyet’in “eşitlik, özgürlük, kardeşlik” gibi ilkelerinin kendilerini kapsamamasını eleştirmiş ve bu tepkilerini, hak ve özgürlük isteklerini ifade etme yolunda kendilerine iki aracı bularak gerçekleştirmişlerdir. Bunlar kadın dergileri ve dernekleri olmuştur. Bu dergiler, toplumsal yaşamda kadın-erkek ayrımının topluma yansıyan olumsuzluklarından rahatsız olan ve bundan dolayı yaşam kaliteleri düşen, dönemin aydın erkekleri tarafından çıkarılmıştır. Bu aydın erkekler, kadının haklar elde ederek yaşayacağı gelişimin, kadından daha çok topluma yararlı olacağını sıklıkla belirtmiştir. Genel olarak kadın dergilerinde, kadınlardan gelen mektuplar paylaşılmış, Batı’da yaşanan kadın hakları mücadelesinden ve kadınlar için eğitimin öneminden bahsedilmiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN HAREKETİ

Cumhuriyetin Batılılaşma politikası çerçevesinde milliyetçi değerlerin yerleştirilmesi ve benimsetilmesi noktasında aile önemli bir role sahip olmuştur. Özellikle ulus devletin kurulması sürecinde milletin “millî birliğini” sağlama konusu başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Cumhuriyet’i kuran kurucu kadronun en önem verdiği amaç olmuştur. İşte bu noktada, bu “millî birliği ve beraberliği” kurma noktasında en önemli kurum Cumhuriyet’in yaptığı reformlarla beraber değişen “yeni aile”dir. Bu yeni aileyi yaratacak olan diğer ve en önemli unsur ise “kadın” olacaktır. Cumhuriyet, bu hedefine “yeni kadın”ı yaratacak olanakları sağlayarak ulaşacaktır. Bu aslında İttihat Terakki Dönemi’nin “millî aile” ve “kadın” mirasının Cumhuriyet’e aktarımıdır. Cumhuriyet de toplumsal ve siyasal alanda bu yeni kadını oluşturacak yenilikler yapmıştır. Kadınlara Sosyal Hakların Tanınması Bu yeniliklerin başında “eğitim” gelmektedir. Cumhuriyet Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim kurumlarını birleştirmiş ve kızlarla erkeklere eşit eğitim imkânı sağladıktan sonra, art arda eğitim kurumları açmıştır. Bu dönemde yapılan toplumsal, ekonomik ve siyasal düzenlemelerle kadın “kamusal alan”da var olmasını engelleyen tüm engellerden kurtulmuştur. Kadınların meslek seçimi noktasında önündeki zorluklar teker teker kaldırılmış ve çeşitli mesleklerle kamusal alanda görünür kılınmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki iki kadın figürü bu anlamda önemlidir. Biri Mustafa Kemal Atatürk’ün her konuda desteğini alan ve özellikle tarih alanında araştırmaları bulunan “Afet İnan” ve bir diğeri ise Türkiye’nin ilk kadın pilotu olan Sabiha Gökçen olmuştur. Kadınlara Siyasal Hakların Tanınması Kadınların siyasal hak yani diğer bir ifadeyle “oy hakkı” mücadelesi dünyanın farklı ülkelerinde kadınlar tarafından savunulmuştur. Siyasal hak talebi, Osmanlı kadınları tarafından da istenen bir süreci kapsamaktadır. Oy hakkı isteğini tüzüğüne yazan Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-u Nisvan

Cemiyet'i gibi, Nezihe Muhittin'de bu hakkın peşinden gitmiş ve bu mücadelesini Cumhuriyet'in ilk yıllarında da sürdürmüştür. Özellikle laik hukukun kabul edilmesi ile kadınların eğitim ve çalışma hayatı, siyaset gibi kamu alanlarında varlığını göstermesi sağlanmış ve bu süreçte uygulanan eşitlikçi politikalar ile devlet kadınların hayatın her alanına katılımını özendirmiş ve desteklemiştir. 1980 Sonrası Kadın Hareketi Bu dönem Türkiye'de feminist düşüncenin öğrenildiği, fark edildiği bir dönem olarak da adlandırılabilir. Kadınların siyasi ve sosyal haklarını aldıktan sonra uzunca bir süre sessiz kalan kadın hareketi, 1980'lerin başında feminist eylemlerle Türkiye'de kadının konumunu tartışmaya başlamıştır. 90'lar Türkiye'de feminizmin yükseliş yılı olarak okunabilir. Siyasal ve toplumsal alanda yaşanan değişimler, kadınların kendi sorunlarına karşı bakış açısını da değiştirmiş ve temel konu başlıkları "şiddet, taciz, bekâret kontrolleri, tecavüz, töre cinayetleri" olmuştur. Kadın-erkek eşitliği konusunda yapılan yasal düzenlemeler Türkiye'de kadın-erkek eşitliği ilkesi; 2001 yılında Anayasa'nın 41. ve 66. maddeleri, 2004 yılında 10. ve 90. maddeleri, 2010 yılında ise yine 10. maddesinde yapılan değişikliklerle sağlamlaştırılmıştır. 2004 yılında Anayasa'nın 10. maddesine: "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." hükmü eklenmiştir. Yeni medeni kanun Yeni Medeni Kanun, 1 Ocak 2002 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Yeni Medeni Kanun ile özellikle aile hukuku alanında birçok değişiklik yapılmıştır. "Aile reisi kocadır." hükmü değiştirilmiş ve yerine "Evlilik birliğini eşler beraber yönetirler." ibaresi getirilmiştir. Türkiye'de kadına yönelik aile-içi şiddet Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacını taşıyan ve Türkiye'de aile içi şiddet kavramının ilk kez hukuksal bir metinde tanımlanmasını sağlayan 1998 tarihli 4320 sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun"da 2007 yılında değişiklik yapılarak Kanun'un kapsamı genişletilmiştir. Değiştirilen hükme göre aile içi şiddet "eşlerden birinin veya çocuklarının veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin işlediği şiddet" olarak tanımlanmıştır. Türkiye'de kadınların siyasi katılımı Dünya genelinde olmakla beraber Türkiye'de siyasi katılım mekanizmalarında kadınların "düşük orandaki temsili" en temel sorunlardan biridir. Cumhuriyet'in yaptığı yeniliklerle başlayan kadının kamusal görünürlüğü, 1935 yılında yapılan seçimlerde Meclis'e giren 18 kadın vekilin sayesinde kadının "siyasal alandaki görünürlüğü"nü sağlamıştır. 2000'li yıllara kadar ki dönemde 1935 yılındaki kadın vekil sayısına erişilememiştir. İşte bu noktada gelişen kadın hareketinin etkisiyle de hem kadın örgütlerinin hem de siyasi partilerin en çok üzerinde durdukları konu "kadınların siyasi yaşamın içine çekilmesini engelleyen unsurları kaldırmak, katılımını ve siyasi görünürlüklerinin artırılmasını sağlamak" olmuştur. Özellikle siyasi partiler, parti programlarında "kadınlar" hakkında yapılması gerekenlerin, hedeflerin belirtildiği bölümlere yer vermiştir ve partilerin "kadın kolları" teşkilatları önemli bir yer tutmaktadır. Temelde kadınların siyasi yaşama katılmalarını, karar alma mekanizmalarında temsil edilmelerini ve kadın sorunlarının siyaset içinde yer almasını sağlamak, temel hedefi oluşturmaktadır. Türkiyede kadınların siyasi katılımına etki eden faktörler Hukuksal çerçevede bakıldığında, Türkiye'de seçme ve seçilme hakkı önündeki bütün engeller kaldırılmıştır ve toplumun bütün kesimleri arasında bir eşitlik sağlanmıştır. Fakat kadınların siyasette gösterdikleri varlık göz önüne alındığında siyasi alanda erkekler karşısında kadınların "ikincil" konumu hemen görülebilmektedir. Kadınların siyasi katılımına etki eden birçok faktör söz konusudur. Bu faktörlerden ilki ve en temel olanı "ataerkil toplum yapısına" da işaret eden, "cinsiyete dayalı iş bölümü"dür. Cinsiyetçi bakış açısı toplumda kadınlara ve erkeklere farklı toplumsal roller biçmektedir. Bu rol dağılımında kadınlara düşen "ev içi işler"le ilgili, erkeklere düşen ise "ev dışı işler"le ilgili olmaktadır. Kadınların siyasi katılımını etkileyen diğer bir faktör ise sahip oldukları sosyo-ekonomik durumlarıdır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye şartlarında da toplumsal hayatın sunduğu imkânlardan kadınlar erkekler kadar yararlanamamaktadır. Türkiye'de bugün bile okuma-yazma oranı başta olmak üzere eğitimin bütün aşamalarında, var olan eğitim olanaklarından kadınlar erkeklere oranla daha az faydalanmaktadır. Bu da kadınların yaşam standartlarını değiştirecek temel bilgi ve deneyimden yoksun kaldıklarını göstermektedir. Eğitim olanaklarında bu dezavantajlı durum istihdam konusunda da kendini göstermektedir. Kadınlar erkeklere oranla daha az istihdam edilmektedirler ve gelir düzeyleri erkeklerden oldukça düşüktür. Kadınların siyasi katılımı aynı zamanda demokrasinin gelişimi açısından da oldukça önemlidir. Siyasette "kota uygulamaları ve olumlu ayrımcılık politikaları"nın geliştirilmesi önemli adımların atılmasına da imkân verecektir. Siyasette kadınlara uygulanan kota, kadınları yerel yönetimlere, belediye meclis üyeliğine ve parti üyeliğine katılmalarını sağlama konusunda teşvik etme işlevini sağlar. Kota, kadınların siyasete olan ilgilerinin artmasında da önemli bir rol oynar. Türkiye kuruluşundan bu yana kadın-erkek eşitliği konusunda birçok yasal ve yapısal düzenlemeler yapmıştır. Burada hukuksal olarak hedeflenen, eşit haklara sahip yurttaşların, haklara ulaşmalarının eşit olmasını sağlamak olmuştur. Fakat hukuksal olarak sağlanan eşitliğin toplumsal ve siyasi yapıda sağlanamaması Türkiye'nin önünde önemli bir sorun olarak durmaktadır. Bunun nedenlerinin başında da ataerkil toplum yapısı gelmektedir. Erkek egemen zihniyet olarak adlandırılabilir bu toplum yapısında, kadının önünde hukuksal olarak bir engel bulunmasa da mesleki alanda, siyaset gibi alanlarda daha çok toplumsal ve kü

ltürel engeller söz konusu olabilmektedir. Bu noktada yapılması gereken, “pozitif ayrımcılık” ve “siyasette kadınlara ayrılan kota” gibi uygulamaların yanında, ataerkil yapının yerini toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir anlayışın alması noktasında bir zihniyet dönüşümünü sağlayabilmek olacaktır.

DEMOKRASİ

Demokrasi siyasi iktidarın halkın elinde, halk için ve halk tarafından kullanılması demektir. Demokrasi, kökeni Antik Yunan'a kadar gitse de bilinen erdemleri açısından modern dönemin ürünüdür. Modern dönemde farklılaşmaktan kaynaklanan uyuşmazlıkları kansız bir şekilde, siyaseten çözmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda demokrasi farklı dinden, inançtan, ideolojiden, sınıftan, siyasi görüşten insanların bir birine tahakküm etmeden, yan yana, eşit ve özgür bir şekilde yaşayabildikleri bir yönetim biçimidir. Demokrasinin zıddı totaliterlik ve otoriterliktir. Totaliterizm ve otoriterizm halkın yöneticileri seçmediği yönetim biçimleridir. Öte yandan demokrasinin de kendi içinde basitinden mükemmeline doğru üç türü vardır: 1) Temsilî demokrasi, 2) Liberal demokrasi, 3) İleri demokrasi. Yaşayan, gerçek, modern demokrasi, gelişmiş modern ülkelerde uygulandığı üzere, liberal demokrasidir. Modern demokrasi aslında liberalizmle demokrasinin bir sentezidir. Bir tarafta anayasa ve bağımsız mahkemelerle güvence altına alınan temel hak ve özgürlükler, diğer tarafta eşit ve genel seçimlerle yöneticilerin belirlenmesi vardır. SİVİL TOPLUM Sivil Toplum Kavramı Sivil toplum, tarihsel süreç içinde makro sivil toplum ve mikro sivil toplum olarak üzere ikiye ayrılmıştır. Toplum (cemiyet) denildiğinde, esasında “kütlevi sivil toplum” kast edilir. “Makro sivil toplum” sıfat (nitelik) katarak söylemek gerekirse “modern toplum”, mekân katarak söylemek gerekirse “kent toplumu”, siyasal bilinç katarak söylemek gerekirse “ulus toplumu” demektir. “Mikro sivil toplum” ise iktidar ve kâr dışında amme menfaati amacıyla bir araya gelmiş dernek ve kulüplerdir. “Kütlevi sivil toplum”; köy, mahalle, aşiret gibi geleneksel topluluklara alternatif olan özerk, sanayi kentlerini ifade eder. Sivil toplum, kırsal yerleşimlerdeki senyörlerin yönetimindeki tebaadan farklı şekilde, kendi kararlarını kendileri veren Burjuva kentleridir. Senyöre ve tabiata karşı özgür olmayı çağırıştırır. Kütle Toplumundan Örgütlü Topluma Önce kütlevi sivil toplum ortaya çıkmış, sonra bu toplum kendi içinde örgütlenmiştir. Gelinen noktada sivil toplum kazanç ve özellikle iktidar amacı gütmeyen grup anlamında kullanılmaktadır. Bu gruplar sivil toplum örgütü (STÖ) olarak adlandırılmaktadır. Sivil Toplum Örgütü Sivil Toplum Örgütü (STÖ) geleneksel topluluklardan ayrıldığı gibi, şirket ve lobi gibi “baskı/çıkar grupları”ndan, iktidar amacı taşıyan siyasi gruplardan da ayrılır. STÖ aynı zamanda siyasi ve ekonomik amaç gütmeyen bir “baskı grubu/ çıkar grubu”dur. STÖ’lerin kazanç ve iktidar amacı gütmemesi onları makbul hâle getirmektedir. Bu makbuliyet (kabul edilip onaylanma durumu), cemaatleri, baskı/ çıkar gruplarını ve siyasi grupları STÖ istismarına itmektedir.

SİVİL TOPLUM ve DEMOKRASİ

Sivil toplum, demokratik düzene geçilmesinde ve demokrasinin yerleşmesinde anahtar bir olgudur. Çünkü sivil toplum hem katılımın aracı hem de demokratik tutum ve davranışlarının sosyalleşme yoluyla öğrenildiği bir ortamdır. Sivil toplumun demokrasi açısından önemi onun geçirdiği gelişim aşamasına bakılarak anlaşılabilir. Sivil toplum birinci aşamada piyasa ekonomisi ve özerk girişimci grubunun oluşmasıyla, ikinci aşamada biçimsel hukuk devletinin varlığıyla, üçüncü aşamada ise sivil toplumsal örgütlenmeyle ilişkilidir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sivilleşme sorunları; özerk girişimci eksikliğinden ve hukuk devleti eksikliğinden kaynaklanırken gelişmiş Batılı ülkelerde ise hukuk devletine sırtını dayanan ve âdeta devlet hâline gelmiş baskı/ çıkar gruplarından kaynaklanmaktadır. Birinci durumda çözüm özerk girişimcinin ve hukuk devletinin desteklenmesinden, ikinci durumda ise sivil toplumsal örgütlenmenin güçlendirilmesinden geçmektedir. STÖ’ler hem toplumun seçim aşamasında etkinliğini, hem de sandık sonrasında iktidarın aktif bir şekilde denetimini sağlar. Yine demokrasi kültürünün öğrenilmesi, yayılması, taşınması STÖ ortamının mümkün olabilir. Çünkü demokratik siyasal sistem, demokrasi kültürünü benimseyip tutum hâline getirmiş toplumlarda işlerlik kazanabilir. Sivil toplumla demokrasi arasındaki karşılıklı ilişki vardır. Demokrasi için STÖ’ye ihtiyaç olduğu gibi, STÖ’nün olması için de demokratik siyasal sisteme ihtiyaç vardır. Onun için sivil toplum düşüncesi devletsizlik, devlet düşmanlığı olarak algılanamaz. STÖ’ler modern devletin bulunmadığı yerde cemaatlara ve/veya siyasi gruplara dönüşürler ya da böyle bir tehlike her zaman vardır. Bu bağlamda devletle ilgili eleştiriler onun doğrudan varlığıyla değil, onun muhtemel otoriterleşme kapasitesi ile ilişkilidir.

TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM VE DEMOKRASİ

Osmanlı'dan Cumhuriyete Devlet Geleneği Osmanlı'dan günümüze devam eden patrimonyal devlet geleneği, bürokratik merkezin karşısında özerk girişimcilik, toprak sahipliği gibi dengeleyici baskı gruplarının bulunmadığı, ataerkil bir siyasal kültürden beslenen bir toplumsal yapıyı ifade eder. Bu

devlet geleneği, Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal ettiği üzere, bütün toplumsal hareketleri kontrol altına almak ve baskı gruplarını bağımlılaştırmak suretiyle merkezi güçlendirme felsefesine dayanır. Osmanlı'dan Cumhuriyete Sivil Toplum ve Demokrasi Osmanlı'da sivil toplumun izlerini arayanlar millet sistemine, loncalara, İslam hukukuna, vakıf ve tarikatlara odaklanmıştır. Ne var ki ortaya çıkışları an itibarıyla sivil nitelik taşıyan bu yapılar, patrimonyal geleneğin etkisiyle devletin kontrol ve denetimine girmiş, görece özerkliğini kaybetmişlerdir. Ahilik Osmanlı'nın kuruluş aşamasında olabildiğince özerktir. Ancak, Ahilerin başına, sonraki yıllarda, Kethüda atanarak devletin kontrolüne sokulmuş, özerkliği kaybettirilmiştir. Günümüzdeki TOBB, Esnaf Teşkilatı gibi modeller Osmanlı'daki bu geleneğin devamı sayılabilir. Sistemin çözülme döneminde ortaya çıkan "ayanlar", kâr ve kazançlarını devletle kurdukları patronaj ilişkisi üzerinden sağladıkları için Batı'daki muadilleri (eşdeğeri, benzerleri) gibi özerk değillerdir. Girişimcilerin bu konuları Cumhuriyet dönemine de aynen intikal eder. Girişimci kesimi bir türlü özerk olamaz, sivil topluma katkı sağlayamaz. Bu nedenle Türk girişimcisi komprador, sığıntı gibi sıfatlarla anılmıştır. 2000'li yıllardan sonra, dış çıpa etkisiyle, bu durumdan büyük ölçüde sıyrılmıştır denebilir. Osmanlı'da, tarikatlar, özellikle Bektaşiler gibi aykırı olanları, muhalifliğin ve dolayısıyla özerkliğin kaynağı olarak değerlendirilmişlerdir. Ancak, yeniçeri ve esnafın Bektaşiliğe girmelerinin mecburi hâle getirilmesi tarikatları devletin kontrolüne sokmuştur. Medreseler ve ulema ise Fatih'ten bu yana, devletin kontrolünde olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'ndeki üniversitelerin ve akademisyenlerin konumu eskinin aynen devamı niteliğindedir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki tarikat ve cemaatleri ayrıca incelemek gerekir. Sivil toplum ve demokrasiyle ilgili her şey teslimiyetçilerin var saydığı gibi her durumda olumsuz değildir. Mardin'e göre, Tanzimat Dönemi bürokrasisinin ve onunla eklemleşik aydın kesiminin görece özerk olduğundan bahseder. Keza, II. Meşrutiyet, her konuda sayısız dinî, sivil ve siyasi grupların, dernek ve kulüplerin kurulduğu, her türlü düşüncenin tartışıldığı dinamik bir dönemi ifade eder. Dönemin demokratik havası demokrasi kültürünün gelişmesine imkân sağlar. Çünkü II. Meşrutiyet en azından ülkü olarak, uygulandığı ilk yıllar itibarıyla, demokratik bir rejimdir. Erken dönem itibarıyla sivil toplumla ilgili başka olumlu örnekler de söz konusudur. Mesela, iddia edildiği gibi, Osmanlı'nın sultanının iktidarı mutlak değildir; iki dudağı arasından çıkan sözle imparatorluğu yönetmemişlerdir. Mardin'e göre Osmanlı'da sultanın tebaasına karşı iktidarı, İslam hukuku üzerinden sınırlandırılmıştır. Diğer olumlu örnek, Keyder'e göre, Osmanlı'da gayrimüslim menşeli bir tüccar sınıfının varlığıdır. Bunlar, maalesef, Jön-Türklerin yanlış politikaları yüzünden ülkeden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu ise sivil toplumsal gelişmeyi baltalamıştır. Diğer olumlu örnek ise farklılık geleneğidir. Osmanlı ülkesi her din ve ırktan oluşan milletler topluluğunu andırıyordu. Gayrimüslim milletlerin sultan ve devlet nezdinde bir nevi özerkliği vardı. Hatta aile, miras ve eğitim gibi konularda kendi yasalarına tabiydi. Ancak sultanı baba, devleti ailesi gibi gören Sünni Müslümanlar için bu söylenemezdi. Kendisini Sünni Müslümanlar karşısında baba olarak konumlandıran sultan, onların mahremlerine karışmayı, gerektiğinde onların haklarından mahrum etmeyi babalıktan kaynaklanan vesayet hakkı olarak görüyordu. Bilmek gerekir ki bu durumun sebebi İslam değil, ataerkil aile kültürüdür. Öte yandan Sünni Müslümanların diğer milletlerle yüzyıllarca beraber yaşamaları, onları himaye etmeleri kendilerine derin bir hoşgörü kültürü kazandırmıştır. Hoşgörü ise demokrasi kültürünün esaslı öğelerinden biridir. Osmanlı imparatorluğu bütünüyle Batı'dan ayrı ve kopuk bir tarihi yaşamıyordu. 1860'lı yıllarda yapılan yerel seçim uygulamaları, eşit vatandaşlığı işleyen Tanzimat Dönemi ıslahatları, 1876'da ilan edilen anayasa ve Türk tarihinin ilk demokrasi denemesi olan Meşrutiyet gibi örnekler Türkiye'nin Batı'nın demokratik gelişme sürecini az çok takip ettiğini göstermektedir. Hatta, betimlenen bu demokratik gelişim süreci Türkiye'nin en zor zamanında, millî mücadele döneminde bile kesintiye uğramamıştır. Millî mücadele, demokratik siyasal sistem içinde yapılmıştır. Kendi kendine örgütlenen halk, Ankara'da bir araya gelerek millî bir meclis kurmuş, meclis başkanı ve başkomutan seçmiş, savaş kararı almış, anayasal nitelikli temel yasaları kararlaştırmıştır. Ne var ki bir süre sonra demokratik süreç, belki biraz da dünyadaki demokrasi dalgasının kırılmasının etkisiyle, duraksama içine girmiş hatta kesintiye uğramıştır. 1923 yılında demokratik meclis feshedilmiş, vesayetçi bir meclis kurulmuştur. Dolayısıyla Türkiye'de 1923 ila 1949 arası dönemin sivil toplum ve demokrasi açısından bir duraksamayı ifade ettiği söylenebilir. Cumhuriyet Dönemi'nde Sivil Toplum ve Demokrasi Osmanlı'dan miras farklılık kültürü ve Batı etkisiyle gelişen demokratikleşme süreci, 1923 de I. Meclis'in kapanmasıyla son bulmuş ve patrimonyal devlet geleneği genişletilerek devam ettirilmiştir. Bu dönemden sonra âdeta her şey devlet kontrolüne alınmıştır. 1949'a, hatta 1950'ye kadar devam eden bu süreç sivil toplum ve demokrasi açısından Türk siyasi tarihinin fetret (duraksama) dönemi olarak kabul edilebilir. Öte yandan, sivil toplumun bastırıldığı 1923- 1950 arası dönem, ters bir etkiyle, Türkiye toplumunun en büyük kesimi olan Müslüman muhafazakârlarda sivil bir bilincin uyanmasına vesile olmuştur. Muhafazakârların devleti "baba" gören ataerkil kabulü, devletten gördükleri baskıya tepkiyle, görece kırılmıştır. Toplumun en büyük kitlesindeki bu sivil uyanış Türkiye'nin sivilleşmesinde ve demokratikleşmesinde büyük bir imkân olarak değerlendirilebilir. 1950'den sonra Türkiye yüksek bir ivme ile sivil, siyasal ve ekonomik örgütlenme sürecine girmiştir. Bu dönemde köyleri kente taşıyacak yollar yapılmış, sivilleşmenin en büyük gerekliliği olan kentleşme

ve buna bağlı gelişmeler bu dönem ile birlikte yaşanmaya başlamıştır. Bu hızlı kentleşme ve toplumsal dinamizm bir takım anomik ve arabesk anormalliklere sebep olsa da, bu tarihten sonra halkın tüm kesimlerini içine alacak şekilde genel ve yaygın anlamda kentleşmeye, uygarlaşmaya, modernleşmeye başlamasından söz edilebilir. Dolayısıyla Tanzimat'tan beri sürdürülen modernleşme çabalarının toplumun bütün kesimlerini ve toplumsal süreçlerin bütün düzeylerini içine alacak şekilde genişlemesinin miladı olarak bu döneme işaret etmek mümkündür. Öte yandan, Türkiye'de sivil toplum ve demokrasi konusunda asıl itici güç iç dinamiklerden daha çok, soğuk savaş ortamında, Sovyet korkusuyla, Batı'ya, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) yaklaşmakla ilgili dış dinamiklerdir. Türkiye 1950'de çok partili sisteme geçti ise bunda en büyük pay, o günkü Batı'nın yükselişte ve genişlemekte olan demokrasi anlayışdır/dalgasıdır. Kısaca günümüze kadar, Türkiye'de, esas itibarıyla, Batı'ya yaklaştıkça sivil toplum ve demokrasi, Batı'dan uzaklaştıkça partimonyal devlet geleneği uygulamalarının güçlendiğini söylemek mümkündür. Burada özellikle Avrupa Birliğine giriş müktesebatını zikretmek gerekir. Bugün Türkiye'de özerk bir girişimci sınıftan söz edilebiliyorsa bu, büyük ölçüde Türkiye'nin küresel sisteme, küresel piyasalara entegre olmasından kaynaklanmaktadır.

Antik Yunan düşünürlerinin yönetim biçimlerini farklı kriterlere göre sınıflandırmaya başlamalarından itibaren rejim ve sistem tartışmaları siyasetin ana konularından biri hâline gelmiştir. Çağlara ve yaşanan sosyo-politik değişimlere göre, rejim/sistem tartışmaları da farklılıklar göstermiştir. Temelde yöneten ve yönetilen ayrımının ortaya çıkması ile beliren iktidar ve siyaset olgularına dayanan rejim ve sistem tartışmaları modernleşme ile birlikte farklı bir boyuta taşınmıştır. Geleneksel olarak bir monarşi olan Osmanlı, modernleşme çabaları ile birlikte bu niteliğini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. 18. yüzyılda başlayan yenileşme çabaları, zamanla Osmanlı siyasi sisteminin de dönüşmesine sebebiyet vermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde gündeme gelen rejim ve sistem tartışmaları kendisini Cumhuriyet fikrinin oluşumu ve hayata geçirilmesi suretiyle bir sonraki döneme aktarmıştır. Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'de rejimin temel nitelikleri aşağı yukarı aynı kalsa da değişen şartlara göre hükümet sisteminde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Doğal olarak tüm bu süreçler ve değişiklikler gerek siyaset anlayışını gerekse de toplumsal ve ekonomik yapıyı etkileyen ve değiştiren sonuçlar doğurmuştur/doğurmaktadır.

SİYASAL REJİM KAVRAMI VE GELENEKSEL REJİM TASNİFLERİ

Sistem kavramı kabaca, birbirleri ile etkileşim ve iletişim hâlinde olan, başka bir anlatımla öğelerinin birbirinden hem etkilendiği hem de etkilediği bir ilişkiler bütünüdür. Toplumsal sistemin bir parçası olan siyasi sistem ise toplumun kolektif/ortak amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulan örgütler, yapılar ve kurumlar ile bunların tamamında toplumun her bir ferдинin ne şekilde yer alacağı veya nasıl ilişkide bulunacağı sorusunun ulaştırdığı tanımdır ya da kavramdır. Başka bir anlatımla siyasi sistem, ortak amaçları gerçekleştirmek için toplumların geliştirmiş oldukları örgütler, kurumlar ve yapılar bütünüdür. Siyasi rejim ise literatürde siyasi sistem kavramı ile benzer bir anlamda kullanılsa da aralarında kimi farklar söz konusudur. Siyasi sistem bir örgütler, kurumlar ve yapılar bütünü anlatan bir kavramken siyasi rejim bu anlama ilave olarak bu örgütler, yapılar ve kurumlara renk veren, onların işleyiş biçimini belirleyen bir zihniyet ve perspektifi de anlatmaktadır. Başka bir anlatıma siyasi rejim kavramı, içeriğinde ideolojik bir renk ya da boyut da taşımaktadır. Tarihte siyasi rejimleri ayrıntılı bir şekilde tanımlayan ilk düşünürler Platon ve Aristoteles olarak kabul edilmektedir. Fakat bunlar içinde üzerinde en çok durulan Aristoteles'in sınıflandırması olmuştur. Bunun başlıca iki nedeni vardır: Birincisi Aristoteles'in sınıflandırması ve tanımlaması başka sınıflandırma ve tanımlamalarla karşılaştırma yapabilmek açısından daha elverişlidir. Zira tasnifi, hangi ölçü ve kriterlere göre yaptığı çok açık ve anlaşılırdır. İkincisi de bu sınıflandırmayı üç yüze yakın Yunan Polisi'ni gözlemleyerek yapmıştır ki bu da söz konusu sınıflandırmanın pratikten hareketle yapıldığını göstermektedir.

MODERN SİYASAL REJİM TARTIŞMALARI

Antik Yunan düşünürlerinin yaptığı sınıflandırmalar ve tanımlamalar modern döneme kadar geçerliliğini korumuştur. Fakat modernleşmeyle birlikte toplumsal ve iktisadi yapıların değişmesi, siyasi yapıların değişmesini de beraberinde getirmiştir. Artık geleneksel siyasi yapılar ve tanımlar geçerliliğini koruyamaz hâle gelmiştir. Siyasi sistemler ve yapılar fiilî olarak değiştiği gibi bunların tanımlanmaları ve sınıflandırmaları değişmeye başlamıştır. Hükümet biçimlerinin belirlenmesinde ise yöneten-yönetilen ayrımından farklı olarak, yine modern dönemin bir özelliği olarak ortaya çıkan hükümet cihazının farklı erkeleri/kuvvetleri (yasama-yürütme-yargı) arasındaki ilişkinin niteliği ve biçimi belirleyici olmaktadır. Yöneten-Yönetilen İlişisine Göre Siyasi Sistemler Yönetimler/siyasi rejimler yöneten-yönetilen ilişkisine göre üçe ayrılmaktadır. Demokratik sistemler, otoriter sistemler ve totaliter sistemler. Buradaki temel belirleyici husus, yönetimlerin meşruluklarını nereden aldıkları, yönetilenlerle yani yurttaşlarla nasıl bir ilişki kurdukları, onlara karşı hesap verip vermedikleri gibi hususlardır. Yasama-Yürütme İlişisine Göre Hükümet Biçimleri Siyasi sistemi, toplumun kolektif/ortak amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulan örgütler, yapılar ve kurumlar bütünü olarak tanımlayınca, onun bir başka boyutu olan hükümet biçimlerini de incelemek gerekmektedir. Hükümet siyasi sistemin kurumsal boyutunu ifade eden bir kavramdır. Başka bir anlatımla yasama ve yürütme erklerinin/organlarının içinden çıkan kurumları ve bu kurumların birbirleriyle ilişkisini ifade etmektedir.

TARİHSEL SÜREÇ VE TÜRKİYE

Geleneksel yapısını, işleyişini, kurumlarını ve politik kültürünü uzun yıllar Batı karşısında koruyan ve sürdürebilen Osmanlı, birtakım gelişmelerin de etkisiyle beraber süreç içinde siyasi sisteminde

değişikliklere gitmek durumunda kalmıştır. Bu değişikliklerin bir kısmı sistemde derin ve kalıcı etkiler meydana getirmese de diğer bazıları ise siyasal sistemin kayda değer ölçüde değişmesi anlamına gelmiştir. Klasik Dönem Klasik dönemde Osmanlı yönetim modeli/siyasal modeli geleneksel sınıflandırma içinde yer alan monarşidir. Osmanlı siyasal sisteminde yürütmenin başında padişah (monark) bulunmaktadır ve yönetim babadan oğula veraset usulü ile geçmektedir. Padişah yürütmeye mutlak anlamda yetkilidir. Osmanlı siyasal sistemi içinde devleti ve toplumu ilgilendiren kararların alınması sürecinde padişah nihai karar verici durumundadır. 19. Yüzyıl ve Geleneksel Sistemin Dönüşümü 17. yüzyılın sonundaki uzun ve büyük hasarlar bırakan savaşlar ve yenilgilerle birlikte, Osmanlı yöneticileri siyasal sistem içinde büyük çaplı değişiklikler düşünmeseler de birtakım adımlar atılması gerektiği yönünde ilk fikirler oluşmaya başlamıştır 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl boyunca keskin ve yapısal değişiklikler zamana yayılmış bir şekilde kendisini göstermeye başlamıştır. Her ne kadar zaman zaman yeniçeri isyanları ile karşı karşıya kaldıklarında otoriteleri sorgulanan ve kimi durumlarda katledilen padişahların siyasal sistem içindeki merkezi ve belirleyici/öncelikli konumu 19. yüzyılın başına değin sürmüştür. Geleneksel sistemin merkezî figürü ve unsuru olan padişah, 19. yüzyılda söz konusu özelliğini kaybetmiştir. Bu dönemle birlikte, yeni bir bürokratik sınıf ortaya çıkmış ve artık yönetimde asli söz sahibi ve belirleyici olan unsur bu bürokratik sınıf olmuştur. Padişah ise sistemin meşruluk dayanaklarından biri konumuna indirilmiştir. 20. yüzyılda yani 1909’i takip eden süreçte sistem çok büyük değişiklikler geçirmiştir. Bu dönemde padişah siyasi ve idari sistemin merkez figürü olmaktan çıkmış, onun yerini seçimle oluşan meclis ve onun içinden çıkan hükümet almıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİ: REJİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SİSTEM TARTIŞMALARI

Türkiye’deki siyasal rejim tartışmaları açısından Osmanlı sonrası dönemi, henüz Osmanlı Devleti’nin yıkılmamış olduğu Millî Mücadele yılları, II. Meclis’in açılmasından iki binli yıllara kadar geçen dönem ve hükümet sisteminin değiştiği 2018 sonrası şeklinde dönemselleştirme yapmak mümkündür. 1921-2018 Yılları Arası Dönem Millî Mücadeleyi yürüten Ankara Hükümeti, henüz ayrı/müstakil bir siyasal özne olmasa da bir devlet gibi hareket etmiş ve yönetim ve siyasal örgütlenme biçimi olarak meclis hükümeti sistemini belirlemiştir. Buna göre yasama ve yürütme yetkisinin tamamı mecliste toplanmıştır. Meclis bakanları tek tek belirlemekte ve bu bakanlar doğrudan doğruya meclise karşı sorumlu olmaktadır. Henüz I. Meclis Dönemi’nde saltanatın kaldırılmış olması ve II. Meclis Dönemi’nde 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet’i kabul edilmesiyle birlikte siyasal sistem ve yönetim biçimi tartışmalarında başka bir evreye geçilmiştir. DP’nin on yıllık iktidarının ardından 1961 Darbesi ve akabindeki 1961 Anayasası ile ülkede yeni bir döneme girilmiştir. 1961 Anayasası, bir önceki dönemde hem anayasal olarak hem de fiilî olarak yasama-yürütme dengesinde orantısızlık gördüğünden ve yürütmenin elinde aşırı yetkiler olduğunu değerlendirdiğinden, yürütmenin dengelenmesi ve sınırlandırılması yönünde düzenlemeler getirmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin kurulması, özerk kuruluşlarının ihdas edilmesi, meclisin denetim yetkisinin artırılması ve iki meclisli bir yapıya geçilmesi söz konusu düzenlemeler arasındadır. Ancak süreç içinde yürütmenin bu şekilde kısıtlanması, idarinin işleyişinde kimi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan kaynaklı olarak 1971 yılında yürütmenin lehinde olacak birtakım iyileştirmeler yapılmıştır. Fakat bunlarda sistemdeki işleyiş sorunlarını ve tıkanıklıkları çözememiş; toplumsal ve politik sorunlar artış göstermiş ve 1980’de askerî darbe olmuştur. Darbe sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası’nda bir önceki dönemde yaşanan sorunlara çözüm olması amacıyla yürütme güçlendirilmiş ve özerk kurumların özerkliği kısmen azaltılarak bunlar merkezî idarenin kontrolüne sokulmuştur. 2018: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Başkanlık sistemini savunanlara göre, bu sorunların temelinde tam olarak oturmamış olan ve esasında parlamenter sistemin de bozuk bir versiyonu olan hâli hazırdaki siyasal sistemimiz yatmaktadır. Dolayısıyla hem politik istikrarı hem de yönetim istikrarını sağlayacak olan başkanlık sistemi gibi bir sisteme geçilmesiyle teknik olarak ortaya çıkan bu sorunların büyük bir kısmı aşılmış olacak, yönetimde istikrar sağlanacak ve güçlü hükümetlerle ekonomik ve toplumsal atılımlar gerçekleştirilebilecektir. Buna karşın başkanlık sistemine karşı çıkanlar ise her şeyden yaklaşık yüz yıldır devam eden bir parlamenter sistem geleneğimizin olduğunu ve bunun sürdürülmesi gerektiğini; çatışmacı bir politik kültüre sahip olan Türkiye’de çok güçlü bir başkanın ve başkanlık sisteminin otoriter yönetimleri doğurabileceğini ve bunun özgürlükler açısından tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini; kuvvetler ayrılığının zedeleneceğini ve ortaya konan önerilerin birtakım belirsizlikler içerdiğini dile getirmişlerdir. Tüm bu lehte ve aleyhteki görüşlerle beraber, 15 Temmuz hain darbe girişimi akabindeki süreçte ve ülkenin içinde bulunduğu siyasal konjonktürde başkanlık sistemi tartışmaları tekrar gündeme gelmiş, bir başkanlık sistemi tasarısı oluşturulmuş ve bu tasarı meclisten geçerek halk oylamasına sunulmuştur. 2017 yılındaki referandumda %51,4 evet oyuyla karşılık %48,6 hayır oyu ile kabul edilen 18 maddelik metinle Türkiye hukuki olarak başkanlık sistemine geçmiş oldu. 2018’deki fiilî geçişle birlikte Türkiye’de uzun süredir uygulanmakta olan parlamenter sistem kaldırılarak, Türkiye’ye özgü birtakım özellikler ve düzenlemeler de barındıran Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiş oldu. Antik Yunan düşünürlerinin yönetim biçimlerini farklı kriterlere göre sınıflandırmaya başlamalarından itibaren rejim ve sistem tartışmaları siyasetin

ana konularından biri hâline gelmiştir. Çağlara ve yaşanan sosyo-politik değişimlere göre, rejim/sistem tartışmaları da farklılıklar göstermiştir. Temelde yöneten ve yönetilen ayrımının ortaya çıkması ile beliren iktidar ve siyaset olgularına dayanan rejim ve sistem tartışmaları modernleşme ile birlikte farklı bir boyuta taşınmıştır. Geleneksel olarak bir monarşi olan Osmanlı, modernleşme çabaları ile birlikte bu niteliğini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. 18. yüzyılda başlayan yenileşme çabaları, zamanla Osmanlı siyasal sisteminin de dönüşmesine sebebiyet vermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde gündeme gelen rejim ve sistem tartışmaları kendisini Cumhuriyet fikrinin oluşumu ve hayata geçirilmesi suretiyle bir sonraki döneme aktarmıştır. Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'de rejimin temel nitelikleri aşağı yukarı aynı kalsa da değişen şartlara göre hükümet sisteminde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Doğal olarak tüm bu süreçler ve değişiklikler gerek siyaset anlayışını gerekse de toplumsal ve ekonomik yapıyı etkileyen ve değiştiren sonuçlar doğurmuştur/doğurmaktadır.

SİYASAL REJİM KAVRAMI VE GELENEKSEL REJİM TASNİFLERİ

Sistem kavramı kabaca, birbirleri ile etkileşim ve iletişim hâlinde olan, başka bir anlatımla öğelerinin birbirinden hem etkilendiği hem de etkilediği bir ilişkiler bütünüdür. Toplumsal sistemin bir parçası olan siyasal sistem ise toplumun kolektif/ortak amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulan örgütler, yapılar ve kurumlar ile bunların tamamında toplumun her bir ferдинin ne şekilde yer alacağı veya nasıl ilişkide bulunacağı sorusunun ulaştırdığı tanımdır ya da kavramdır. Başka bir anlatımla siyasal sistem, ortak amaçları gerçekleştirmek için toplumların geliştirmiş oldukları örgütler, kurumlar ve yapılar bütünüdür. Siyasal rejim ise literatürde siyasal sistem kavramı ile benzer bir anlamda kullanılsa da aralarında kimi farklar söz konusudur. Siyasal sistem bir örgütler, kurumlar ve yapılar bütünü anlayan bir kavramken siyasal rejim bu anlama ilave olarak bu örgütler, yapılar ve kurumlara renk veren, onların işleyiş biçimini belirleyen bir zihniyet ve perspektifi de anlatmaktadır. Başka bir anlatıma siyasal rejim kavramı, içeriğinde ideolojik bir renk ya da boyut da taşımaktadır. Tarihte siyasal rejimleri ayrıntılı bir şekilde tanımlayan ilk düşünürler Platon ve Aristoteles olarak kabul edilmektedir. Fakat bunlar içinde üzerinde en çok durulan Aristoteles'in sınıflandırması olmuştur. Bunun başlıca iki nedeni vardır: Birincisi Aristoteles'in sınıflandırması ve tanımlaması başka sınıflandırma ve tanımlamalarla karşılaştırma yapabilmek açısından daha elverişlidir. Zira tasnifi, hangi ölçü ve kriterlere göre yaptığı çok açık ve anlaşılardır. İkincisi de bu sınıflandırmayı üç yüze yakın Yunan Polisi'ni gözlemleyerek yapmıştır ki bu da söz konusu sınıflandırmının pratikten hareketle yapıldığını göstermektedir.

MODERN SİYASAL REJİM TARTIŞMALARI

Antik Yunan düşünürlerinin yaptığı sınıflandırmalar ve tanımlamalar modern döneme kadar geçerliliğini korumuştur. Fakat modernleşmeyle birlikte toplumsal ve iktisadi yapıların değişmesi, siyasal yapıların değişmesini de beraberinde getirmiştir. Artık geleneksel siyasal yapılar ve tanımlar geçerliliğini koruyamaz hâle gelmiştir. Siyasal sistemler ve yapılar fiili olarak değiştiği gibi bunların tanımlanmaları ve sınıflandırmaları değişmeye başlamıştır. Hükümet biçimlerinin belirlenmesinde ise yöneten-yönetilen ayrımından farklı olarak, yine modern dönemin bir özelliği olarak ortaya çıkan hükümet cihazının farklı erkeleri/kuvvetleri (yasama-yürütme-yargı) arasındaki ilişkinin niteliği ve biçimi belirleyici olmaktadır. Yöneten-Yönetilen İlişisine Göre Siyasal Sistemler Yönetimler/siyasal rejimler yöneten-yönetilen ilişkisine göre üçe ayrılmaktadır. Demokratik sistemler, otoriter sistemler ve totaliter sistemler. Buradaki temel belirleyici husus, yönetimlerin meşruluklarını nereden aldıkları, yönetilenlerle yani yurttaşlarla nasıl bir ilişki kurdukları, onlara karşı hesap verip vermedikleri gibi hususlardır. Yasama-Yürütme İlişisine Göre Hükümet Biçimleri Siyasal sistemi, toplumun kolektif/ortak amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulan örgütler, yapılar ve kurumlar bütünü olarak tanımlayınca, onun bir başka boyutu olan hükümet biçimlerini de incelemek gerekmektedir. Hükümet siyasal sistemin kurumsal boyutunu ifade eden bir kavramdır. Başka bir anlatımla yasama ve yürütme erklerinin/organlarının içinden çıkan kurumları ve bu kurumların birbirleriyle ilişkisini ifade etmektedir.

TARİHSEL SÜREÇ VE TÜRKİYE

Geleneksel yapısını, işleyişini, kurumlarını ve politik kültürünü uzun yıllar Batı karşısında koruyan ve sürdürebilen Osmanlı, birtakım gelişmelerin de etkisiyle beraber süreç içinde siyasal sisteminde değişikliklere gitmek durumunda kalmıştır. Bu değişikliklerin bir kısmı sistemde derin ve kalıcı etkiler meydana getirmese de diğer bazıları ise siyasal sistemin kayda değer ölçüde değişmesi anlamına gelmiştir. Klasik Dönem Klasik dönemde Osmanlı yönetim modeli/siyasal modeli geleneksel sınıflandırma içinde yer alan monarşidir. Osmanlı siyasal sisteminde yürütmenin başında padişah (monark) bulunmaktadır ve yönetim babadan oğula veraset usulü ile geçmektedir. Padişah yürütmede mutlak anlamda yetkilidir. Osmanlı siyasal sistemi içinde devleti ve toplumu ilgilendiren kararların alınması sürecinde padişah nihai karar verici durumundadır. 19. Yüzyıl ve Geleneksel Sistemin Dönüşümü 17. yüzyılın sonundaki uzun ve büyük hasarlar bırakan savaşlar ve yenilgilerle birlikte, Osmanlı yöneticileri siyasal sistem içinde büyük çaplı değişiklikler düşünmeseler de birtakım adımlar atılması gerektiği yönünde ilk fikirler oluşmaya başlamıştır 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyıl boyunca keskin ve yapısal değişiklikler zamana yayılmış bir şekilde kendisini göstermeye başlamıştır.

Her ne kadar zaman zaman yeniçeri isyanları ile karşı karşıya kaldıklarında otoriteleri sorgulanan ve kimi durumlarda katledilen padişahların siyasal sistem içindeki merkezi ve belirleyici/öncelikli konumu 19. yüzyılın başına değin sürmüştür. Geleneksel sistemin merkezi figürü ve unsuru olan padişah, 19. yüzyılda söz konusu özelliğini kaybetmiştir. Bu dönemle birlikte, yeni bir bürokratik sınıf ortaya çıkmış ve artık yönetimde asli söz sahibi ve belirleyici olan unsur bu bürokratik sınıf olmuştur. Padişah ise sistemin meşruluk dayanaklarından biri konumuna indirilmiştir. 20. yüzyılda yani 1909’i takip eden süreçte sistem çok büyük değişiklikler geçirmiştir. Bu dönemde padişah siyasal ve idari sistemin merkez figürü olmaktan çıkmış, onun yerini seçimle oluşan meclis ve onun içinden çıkan hükümet almıştır.

CUMHURİYET DÖNEMİ: REJİM DEĞİŞİKLİĞİ VE SİSTEM TARTIŞMALARI

Türkiye’deki siyasal rejim tartışmaları açısından Osmanlı sonrası dönemi, henüz Osmanlı Devleti’nin yıkılmamış olduğu Millî Mücadele yılları, II. Meclis’in açılmasından iki binli yıllara kadar geçen dönem ve hükümet sisteminin değiştiği 2018 sonrası şeklinde dönemselleştirme yapmak mümkündür. 1921-2018 Yılları Arası Dönem Millî Mücadeleyi yürüten Ankara Hükümeti, henüz ayrı/müstakil bir siyasal özne olmasa da bir devlet gibi hareket etmiş ve yönetim ve siyasal örgütlenme biçimi olarak meclis hükümeti sistemini belirlemiştir. Buna göre yasama ve yürütme yetkisinin tamamı mecliste toplanmıştır. Meclis bakanları tek tek belirlemekte ve bu bakanlar doğrudan doğruya meclise karşı sorumlu olmaktadır. Henüz I. Meclis Dönemi’nde saltanatın kaldırılmış olması ve II. Meclis Dönemi’nde 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet’i kabul edilmesiyle birlikte siyasal sistem ve yönetim biçimi tartışmalarında başka bir evreye geçilmiştir. DP’nin on yıllık iktidarının ardından 1961 Darbesi ve akabindeki 1961 Anayasası ile ülkede yeni bir döneme girilmiştir. 1961 Anayasası, bir önceki dönemde hem anayasal olarak hem de fiilî olarak yasama-yürütme dengesinde orantısızlık gördüğünden ve yürütmenin elinde aşırı yetkiler olduğunu değerlendirdiğinden, yürütmenin dengelenmesi ve sınırlandırılması yönünde düzenlemeler getirmiştir. Anayasa Mahkemesi’nin kurulması, özerk kuruluşlarının ihdas edilmesi, meclisin denetim yetkisinin artırılması ve iki meclisli bir yapıya geçilmesi söz konusu düzenlemeler arasındadır. Ancak süreç içinde yürütmenin bu şekilde kısıtlanması, idarinin işleyişinde kimi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan kaynaklı olarak 1971 yılında yürütmenin lehinde olacak birtakım iyileştirmeler yapılmıştır. Fakat bunlarda sistemdeki işleyiş sorunlarını ve tıkanıklıkları çözememiş; toplumsal ve politik sorunlar artış göstermiş ve 1980’de askerî darbe olmuştur. Darbe sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası’nda bir önceki dönemde yaşanan sorunlara çözüm olması amacıyla yürütme güçlendirilmiş ve özerk kurumların özerkliği kısmen azaltılarak bunlar merkezi idarenin kontrolüne sokulmuştur. 2018: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Başkanlık sistemini savunanlara göre, bu sorunların temelinde tam olarak oturmamış olan ve esasında parlamenter sistemin de bozuk bir versiyonu olan hâli hazırdaki siyasal sistemimiz yatmaktadır. Dolayısıyla hem politik istikrarı hem de yönetim istikrarını sağlayacak olan başkanlık sistemi gibi bir sisteme geçilmesiyle teknik olarak ortaya çıkan bu sorunların büyük bir kısmı aşılmış olacak, yönetimde istikrar sağlanacak ve güçlü hükümetlerle ekonomik ve toplumsal atılımlar gerçekleştirilebilecektir. Buna karşın başkanlık sistemine karşı çıkanlar ise her şeyden yaklaşık yüz yıldır devam eden bir parlamenter sistem geleneğimizin olduğunu ve bunun sürdürülmesi gerektiğini; çatışmacı bir politik kültüre sahip olan Türkiye’de çok güçlü bir başkanın ve başkanlık sisteminin otoriter yönetimleri doğurabileceğini ve bunun özgürlükler açısından tehlikeli sonuçlara yol açabileceğini; kuvvetler ayrılığının zedeleneceğini ve ortaya konan önerilerin birtakım belirsizlikler içerdiğini dile getirmişlerdir. Tüm bu lehte ve aleyhteki görüşlerle beraber, 15 Temmuz hain darbe girişimi akabindeki süreçte ve ülkenin içinde bulunduğu siyasal konjonktürde başkanlık sistemi tartışmaları tekrar gündeme gelmiş, bir başkanlık sistemi tasarısı oluşturulmuş ve bu tasarı meclisten geçerek halk oylamasına sunulmuştur. 2017 yılındaki referandumda %51,4 evet oyuna karşılık %48,6 hayır oyu ile kabul edilen 18 maddelik metinle Türkiye hukuki olarak başkanlık sistemine geçmiş oldu. 2018’deki fiilî geçişle birlikte Türkiye’de uzun süredir uygulanmakta olan parlamenter sistem kaldırılarak, Türkiye’ye özgü birtakım özellikler ve düzenlemeler de barındıran Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiş oldu.